Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаранг

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 МАРТ 19
Хабарай эхин (бар) нарын 27
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 51 (18665)
газетын сэн: захилан—50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Хүдөө ажахын шэнжэлэл

ХОЁР НАРЫН ДҮН ХАРАЖА ҮЗЭХЭДЭ...

«Үбэлэй нюрган ута» гээд Эдэ бүгэдэ, мүн мүноодэрэй ной совхозууд. таряашадай тэжээлээр ядалдаhан Хэ- оролдолгоёо гаргажа, нёдон- 1423 толгой, гахайнууд — дэлгүүрэй экономикын орношон байдал, үнэ сэнгүүдэй жэлэй январь—февраль hарануудта мяха үйлэдбэрилгээсэ аяар 2,3 дахин, Ахын районой колхозууд 99 процентээр, Хойто-Байгалай район—49, Баунтын— 47, Загарайн район 17 процентээр дээшэлүүлжэ шадаа бшуу. Сэлэнгын районой 8. Улаан-Удэ шадар оршодог 2 ажахы үнгэрhэн хоёр hара соо мяха абаха хэрэгээ урагшатайгаар эрхилhэн байха юм.

Январь-февраль hарануудай туршада республикымнай колхоз, совхозууд, өблэлнүүд, нэгэдэлнүүд бүхыдөө 12115 толгой үхэрөө үүсэлжэ мяхан болгоходонь, тэдэнэй толгой бүриин шэгнүүрнь 274 килограммда хүрөө. 300 килограммhаа дээшэ шэгнүүртэй үхэр үүсэлhэн 4 район болоно, тэрэ тоодо Кабанскын (371 килограмм), Хойто-Байгалай (365), Прибайкалиин (317), Мухар-Шэбэрэй (307) районууд оролсоно. Харин Ахын районой ажахынуудай бага 199 килограмм шэгнүүртэй үхэрнүүдээ, hарлагуудаа үүсэлжэ байhаниинь ехэл харамтай. Эндэ ямар шалтагаан бинб?

Мүнөө жэлдэ хонид олоор үүсэлэгдэжэ байна. Үбhэ ной совхозууд. таряашадай ажахынуудай эблэлнүүд энэ жэлэй январь—февраль hарануудта мяха үйлэдбэрилгээсэ аяар 2,3 дахин, Ахын районой колхозууд 99 процентээр, Хойто-Байгалай район—49, Баунтын— 47, Загарайн район 17 процентээр дээшэлүүлжэ шадаа бшуу. Сэлэнгын районой 8. Улаан-Удэ шадар оршодог 2 ажахы үнгэрhэн хоёр hара соо мяха абаха хэрэгээ урагшатайгаар эрхилhэн байха юм.

Январь-февраль hарануудай туршада республикымнай колхоз, совхозууд, өблэлнүүд, нэгэдэлнүүд бүхыдөө 12115 толгой үхэрөө үүсэлжэ мяхан болгоходонь, тэдэнэй толгой бүриин шэгнүүрнь 274 килограммда хүрөө. 300 килограммhаа дээшэ шэгнүүртэй үхэр үүсэлhэн 4 район болоно, тэрэ тоодо Кабанскын (371 килограмм), Хойто-Байгалай (365), Прибайкалиин (317), Мухар-Шэбэрэй (307) районууд оролсоно. Харин Ахын районой ажахынуудай бага 199 килограмм шэгнүүртэй үхэрнүүдээ, hарлагуудаа үүсэлжэ байhаниинь ехэл харамтай. Эндэ ямар шалтагаан бинб?

Мүнөө жэлдэ хонид олоор үүсэлэгдэжэ байна. Үбhэ тэжээлээр ядалдаhан Хэжэнгын, Бэшүүрэй, Зэдын, Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй болон бусад районуудhаа олон хонид үүсэлэгдэжэ мяхан болгоходо.

hү үйлэдбэрилгэ абаад харабал, биратай үрэ дүн түйлагдабагүй. Тусхайлбал, байгша оной хоёр hара соо, нёдондонойхидо орходоо, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгэ 67544 центнерээр доошоо оронхой. Баунтын районой совхозууд энэ үе соо hү hаалияа аяар 83 процентээр, Загарайн район—50, Ахын район—60 процентээр багаболгоhон байна. Мүнөө жэлдэ hү абалгаяа дээшэлүүлжэ ябаhан нэгэшье район үгы.

Үнеэн бүриhөө абтаhан hүнэй дүн баhал бирагүй. Үнгэрhэн жэлдэ энэ үедэ үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 253 килограмм hүнэй hаагдаhан hаань, харин энэ жэлдэ оройдоол 182 килограмм hүн абтаба.

Республикын шубуушад hүүлэй жэлнүүдтэ тэжээлээр дуталдадаг болоhон дээрэhээ бэрхэтэйхэн байдалда орожо захаланхай. Мүнөө жэлдэшье тэдэнэрэй байдалынь улам хүшэр болошоо. Тиигэбэшье шубуунай фабрикануудай үндэгэ үйлэдбэрилхэ талаар хүсэл тэжээлээр ядалдаhан Хэжэнгын, Бэшүүрэй, Зэдын, Сэлэнгын, Мухар-Шэбэрэй болон бусад районуудhаа олон хонид үүсэлэгдэжэ мяхан болгоходо.

hү үйлэдбэрилгэ абаад харабал, биратай үрэ дүн түйлагдабагүй. Тусхайлбал, байгша оной хоёр hара соо, нёдондонойхидо орходоо, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгэ 67544 центнерээр доошоо оронхой. Баунтын районой совхозууд энэ үе соо hү hаалияа аяар 83 процентээр, Загарайн район—50, Ахын район—60 процентээр багаболгоhон байна. Мүнөө жэлдэ hү абалгаяа дээшэлүүлжэ ябаhан нэгэшье район үгы.

Үнеэн бүриhөө абтаhан hүнэй дүн баhал бирагүй. Үнгэрhэн жэлдэ энэ үедэ үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 253 килограмм hүнэй hаагдаhан hаань, харин энэ жэлдэ оройдоол 182 килограмм hүн абтаба.

Республикын шубуушад hүүлэй жэлнүүдтэ тэжээлээр дуталдадаг болоhон дээрэhээ бэрхэтэйхэн байдалда орожо захаланхай. Мүнөө жэлдэшье тэдэнэрэй байдалынь улам хүшэр болошоо. Тиигэбэшье шубуунай фабрикануудай үндэгэ үйлэдбэрилхэ талаар хүсэл оролдолгоёо гаргажа, нёдондонойхидо дутахагүй хэмжээнэй үндэгэ суглуулха гэжэ тэмсэжэ ябаhаниинь hайшаалтай. Хорин шубуунай фабрикын коллектив энэ жэлдэ үнгэрhэн жэлэйхиhээ 2,3 дахин, Загарайн бройлерно фабрика 56 процентээр, Ивалгын районой шубуушад 4 процентээр ехэ үндэгэ үйлэдбэрилжэ абаба. Кабанскын, Зэдын районуудай шубуушад зориhондоо хүрэжэ шадаагүй.

Түл түрэсэ, үхэл хатал дээрэ абаад харахада, байдалнай баhал hанаа зобоомоор даа. Үнгэрhэн хоёр hарын туршада тугал, поршоонхо, хурьган, унаган ехэл үсөөнөөр абтаба. Зуун эхэ мал бүхэнhөө дунда зэргээр 15 тугал, 35 хурьган, 0,1 унаган, 153 поршоонхо абтаад, даб дээрэ түлжүүлэгдэжэ байна. ИланГаяа Ахын, Баунтын, Хурамхаанай, Захааминай районуудта тугалнууд, Баргажанай, Ивалгын районуудта поршоонхонууд, Баргажанай, Хурамхаанай, Зэдын районуудта хурьгад үсөөнөөр абтанхай.

Байгша ондо адууhа малай гарзалха ушар олошоронхой. Январь-февраль hарануудай туршада, нёдондонойхидо орходоо, үхэрнүүд 1423 толгой, гахайнууд — 395, хонид —4576 толгой олоор гарзада оруулагдаба. Хэжэнгын, Хяагтын, Баунтын районуудта үхэрнүүд аяар 2,9—2,2 дахин, Түнхэнэй, Тарбагатайн районуудта гахайнууд баhал 4,3—2 дахин, Ивалгын, Ахын, Зэдын районуудта хонид 4,4—2,4 дахин, Хэжэнгын, Сэлэнгын, Хяагтын районуудта морид 10—3 дахин олоор гарзалhан байна.

Иимэ байдал гансашье малшадай бэшэ, мүн ажахынуудай, хүдөө ажахын управленинүүдэй, районуудай захиргаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй hанаае зобоохо ёhотой. Үбhэ тэжээл дуталдана гэhэн шалтаг урдаа баряад, бүхы юумэндэ хайша хэрэгээр хандаха сагнай hалаа бэшэ юм гү? Бүхы малаа үүсэлжэ hалгаад, үгышье hаа, үхүүлжэ дуу- hаад, саашадаа хайшан гээд ажамидарха болоноби- бди. Энэ асуудалда, энэ шухала hалбарида анхаралаа табихаар болоо гэжэ hанагдана. «Үглөөдэрэй өөхэнhөө мүнөөдэрэй уушханиинь дээрэ» гэдэгтэл, юумэеэ мүнөөдэрhөө зahажа эхилхээр болоол хаш.

Редакцийн социально-экономическа таhаг.

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ажалай үдэр

ТУҺАЛХА ЗОРИЛГОТОЙ

Үнгэрэгшэ hарада 1064 хүн хэрэгтэй байhан hаа, мартын эхеэр оройдоол 719 хүн хэрэгтэй байгаа бшуу. Тэдэнэй 91 процентнь бар хүсөөр хэгдэхэ хүдэлмэрийн газарнууд юм. Тиимэhээ эхэнэрнүүдтэ таатай ажал олохынь тон хүшэр боложо байна. Ажалаар хангалгын албануудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэдүүлhэнэй ёhоор, ажал бэдэрэгшэдэй тоо хэдэн дахиhаар олошорхо магадгүй.

Хүдэлмэригүйшүүлдэ туhалжа байха зорилготойгоор республикын Ажалай болон ажалаар хангалгын министерство «Вестник занятости» гэжэ мэдээсэлэй бюллетень гаргажа эхилбэ. Энэ hонин hарадаа нэгэ удаа хэблэгдэжэ байха юм. Республикада, мүн тэрээнhээ гадуур хүдэлмэрийн сүлөө газарай бүрин мэдээсэлэй табан цехэй хүдэлмэришэд ПР-200 түхэлэй рулонно пресс-подборщик, үбhэ тармадаг КГ-1 түхэлэй морин косилка гэхэ мэтые бүтээн гаргана. Токарнуудай бригадир (3-дахи цех) Геннадий Георгиевич Борисовай бригада предприяти соогоо мэдээжэ болохой. Токарнууд дээрэ дурсагдаhан хүдөө ажахын машиннануудые бүтээн гаргахэдаа, схэ ажалта туйлана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: токарнуудай бригадир Г. Г. Борисов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Эндэ хэдэн тоо, баримтануудые дурдамаар ха. Байгша оной мартын 1-нэй байдалаар хүдэлмэри бэдэржэ байhан 3993 хүн бүридхэлдэ абтаба. Харин урда hарадань 3584 нимэ хүн тоологдоhон юм. Мүнөө 1960 хүн ажалгүй гэжэ мэдэрэгдэнхэй. Тэдэнэй 1121 хүнинь тэдхэмжэ абана.

Республикын завод, фабрикануудта болон эмхи зургаануудта улам үсөөн хүдэлмэрилэгшэд хэрэгтэй болоно.

Республикын ажалгүйшүүлдэ, социальна талаараа багаар хамгаалагданги зондо туhалжа байха ёhотой. Мүнөө үедэ газетын гурбадахи дуГаар гаража, Улаан-Удын, районуудай «Роспечатиин» киоскнуудта эльгэгдэдэ. Предприятинууд, эмхи зургаануудхүдэлмэриин сүлөө газартай, бусад асуудалнуудаар манай министерствэдэ 2-15-78 телефоноор хоходогты, хандагты.

Э. ЕНТАЕВА,
республикын Ажалай болон ажалаар хангалгын министерствын мэргэжэлтэн.

ХИЛЫЕНЬ ҮРГЭХЭ ГАРААТАЙ

Удэ хотымнай локомотив зahабарилгын заводуудай Монгол ороонай-Баатарай түмэр зам управленитэй баталгаатай. Тус хэлсээнэй ёhоор ондо купированна — 9,1— 10, багажай вагон зahабарилжа үгэхэдэ, пассажирнуудые тээгээнүүдай 114 холбоонуудай мүн ашаа зөөдэг 200 мөөр зahабаГаратай. Гадна торгоно мянган холоодхо түсэбтэй.

Үндэр хүдэлмэрилэгшэд ойнгоо захилые саг ёонь, hайн шанартайгаар гэжэ орол-

ВЛАДИМИРОВА.

Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумдэ

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭНҮҮД

Физическэ хүмүүжүүлгэ болон спорт хүгжөөхэ талаар габьяатай байhанайнгаа түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар **«Буряад Республикын физическэ культурын габьята хүдэлмэрилэгшэ»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ:

Халбаев Александр Семенович — Буряад Республикын Эрдэм hуралсалай министерствын физическэ хүмүүжүүлгын түбэй ахалагша методист,

Халудоров Леонид Ширипович — «Динамын» Буряадай республиканска советэй ахалагша тренер.

* * *

Республикада капитальна барилгые хүгжөөлгэдэ габьяатай байhанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1993 оной мартын 3-най Зарлигаар Буряад Республикын Экономикын талаар түрүүлэгшын орлогшо Филимон Михайлович **Моториндо «Буряад Республикын габьята барилгашан»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Хүдөө ажахын үйлэдбэрилгэ хүгжөөлгэдэ габьяатай байhанайнь түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар Түнхэнэй аймагай захиргаанай гулваа Намсарай Балданович **Манзаевта «Буряад Республикын хүдөө ажахын габьята хүдэлмэрилэгшэ»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Республикын ой модоной ажахын талаар габьятай байhанайнгаа түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар **«Буряад Республикын ой модоной габьята хүдэлмэрилэгшэ»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

* * *

Элүүрые хамгаалгын талаар габьятай байhанайнгаа, олон жэлэй туршада оролдосотой бэрхээр ажаллаhанайнгаа түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар түргэн туhаламжын Улаан-Удын городской больницын врач Геннадий Архипович **Бутуханов «Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын габьята хүдэлмэрилэгшэ»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

* * *

Залуу үетэнинь гоё hайханда дуратайгаар хүмүүжүүлгэдэ габьятай байhанайнгаа, олон жэлэй туршада оролдосотой hайнаар ажаллаhанайнгаа түлөө Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар Улаан-Удэ хотын хүүгэдэй хүргэмэй 2-дохи hургуулийн багша Николай Пантелеймонович **Додонов «Буряад Республикын соёлой габьята – хүдэлмэрилэгшэ»** гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Үйлэдбэрилгэ хүгжөөлгэдэ габьятай байhанайнгаа, олон жэлэй туршада оролдосотой бэрхээр ажаллаhанайнгаа түлөө Улаан-Удын локомотив зahабарилгын заводой ахамад энергетигэй орлогшо Борис Георгиевич **Чистяков** Буряад Республикын Верховно Советэй Президиумэй 1993 оной мартын 5-най Зарлигаар **«Буряад Республикын габьята энергетик»** гэhэн хүндэтэ нэрэдэ хүртэбэ.

ИТАР-ТАСС hҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

РОССИН МҮНГЭН hАНГАЙ КОРПОРАЦИ БАЙГУУЛАГДАХАНЬ

МОСКВА. Россин Федерациин Президент Борис Ельцин «Россин мүнгэн hангай корпораци байгуулха тухай» Зарлигта гар табяа гээд Россин Президентын хэблэлэй албан мэдээсэнэ. Энэ талаар Экономикын министерствын дурадхал дэмжэгдээ, Россин мүнгэн hангай корпораци байгуулха талаар хүдэлмэрине хоёр hарын болзорто дүүргэхэ гээд Министрнүүдэй Советтэ даалгагдаба.

Корпорацийн ажал ябуулгын түхэл янзануудтодорхойлогдоо. Мүнгэ hомололгын ашаг үрые дээшэлүүлгэдэ, гадаадын оронуудай мүнгэ hомологшодые энэ хэрэгтэ үргэнөөр хабаадуулхын тулада эрхэ нүхэсэл байгуулгада. Россин экономикын байгууламжые шэнэдхэлгэдэ корпорацийн ажал ябуулга шэглүүлэгдэхэ ёhотой гээд мэдээсэл соо хэлэгдэнэ.

АМАН ТУЛЕЕВЭЙ МЭДҮҮЛГЭ

КЕМЕРОВӨ. Россин хүсэндөо байгаа Конституциие дүүргэхын түлөө засагай бүхы зургаануудай харюусалгые дээшэлүүлхэ хэрэгтэй гээд Арадай депутадуудай VIII съезд дээрэ гол тобшолол хэгдээ. Кемеровскэ областной Советэй түрүүлэгшэ Аман Тулеев Кемеровэй радиогоор үгэ хэлэхэдээ, нигэжэ мэдүүлээ бэлэй. Орон дотор Конституцийн талаар байдал гэмгүй hайн гэжэ тэрэ тоолоно.

АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ОБЛАСТНОЙ СОВЕДЭЙ ШИИДХЭБЭРИ

ЭРХҮҮ. Арадай депутадуудай Эрхүүгэй областной Совет хуулийн талаар ажал ябуулга ба нормативна хуулийн актнууд тухай шиидхэбэри абахадаа, тогтоогдоhон гуримаар бүридхэлдэ абтаhан партинуудай, хүдэлөөнүүдэй, холбоонуудай, өблэлнүүдэй, жасанууд болон клубуудай тусхай этигэмжэтэ түлөөлэгшэд областной Советтэ ажаллаха аргатай гэжэ тогтоогоо hэн.

Энээнтэй дашарамдуулан, областийн хуулийн талаар ажал ябуулгын органдо ниитын нэгэдэлнүүдэй тусхай түлөөлэгшэ гэhэн ойлгосо бии болгогдоо. Иимэ түлөөлэгшэ нормативна гү, али хуулийн бусад актнуудай проектнүүдтэй, тэдээн тушаа хэгдэhэн тобшололнуудтай танилсаха, өөрынгөө hанамжые хэлэхэ, зохихо заседанинууд дээрэ байлсаха эрхэтэй. Этигэмжэ түлөөлэгнүүдэ бэелүүлжэ байгаад, дуулаhан мэдээсэлнүүдые ондоо хүнүүдтэ дамжуулха ябадал хоригдоно гээд арадай депутадуудта ба хуулийн талаар ажал ябуулгын зургаануудай гүрэнэй алба хаагшадта hануулха гээд шиидхэбэри соонь хэлэгдэнхэй.

БУРЯАДАЙ ПРАВИТЕЛЬСТВЫН hАНУУЛГА

УЛААН-ҮДЭ. Тоосолгын гурим эбдэhэн ба тэрэниие хазагайруулhан, гаргашануудаа зорюута ехэ болгожо бэшэhэн гү, али абаhан ашаг олзоёо нюуhан Буряад Республикын предприятинуудай (зөөрнин ямаршье түхэл янзатай байhанhаань дулдыдангүй) хүтэлбэрилэгшэдтэ айхабтар ехэ яла түлүүлхэ болобо. Урданай автономито республикын правительствын заседани дээрэ баталан абтаhан тогтоол соо зэмэтэй хүнүүдэй финансова харюусалга хараалагданхай.

Үнгэрhэн жэлэй дүнгүүдээр республикын 314 предприяти дээрэ нэрлэгдэhэн хазагайралтануудые гаргаhан байгаа юм. Энээнэйнь эсэстэ республикын бюджедтэ орохо ёhотой хэдэн арбаад миллион мүнгэн зөөри «хосорhон» байгаа.

ТАИЛАНДЫН ХАТАН ХҮҮХЭН АЙЛШАЛХАНЬ

Россин Федерациин правительствын урилгаар Таиланд Королевствын Хатан хүүхэн байгша оной мартын 14-hөө манай орондо айлшалжа байhаниинь мэдээжэ. Үндэр түрэлтэ айлшан Москвада, Санкт-Петербургда, Астраханьда айлшалhан, тэндэhээ тусхай самоледоор ниидэжэ, мартын 21-нэй үглөөнэй 8 сагта Улаан-Удын аэропортдо буухань.

Таиландын хаанай дүүрэн түлөөлэгтэй Хатан хүүхэнэй зориhон ушар хадаа манай оронтой, түүхэ, соёлтойнь танилсалга болоно. Буддын шажан баримталдаг таи бүлэгэй арадуудай түлөөлэгшэ хадань тэрээндэ манай республика hонирхолтой байха гээд ойлгосотой. Тиимэhээ үндэр түрэлтэ Хатан хүүхэнэй манай газар дайдада айлшалалгын программа соо Ивалгын дасан руу, Байгал далайн эрьедэ ошолго хараалагданхай. Оперо ба баледэй театр, Ц. Сампиловай нэрэмжэтэ уран зурагай музей, Зүүн зүгэй эмшэлэлгын түб үндэр түрэлтэ айлшаниие угтахые бэлдэнэ.

Хатан хүүхэнтэй хамта Таиландын Королевствын 13 хүн, Россидахи тэдэнэй түлөөлэлгэтэ эмхиин 5 хүн, мүн РФ-гэй Верховно Советэй 8 түлөөлэгшэ ерэлсэхэ юм гээд мэдээсэгдээ.

Дээдэ угтай Хатан хүүхэн 1955 ондо түрэhэн, хадамгүй, хэдэн университет дүүргэhэн, дүрбэн хэлэ мэдэдэг, литература, искусство, түүхээр hонирходог юм ха.

И. ГОМБОИН.

Буряад Республикын арадай депутадуудай анхаралда

Буряад Республикын Верховно Советэй XII сесси Буряад Республикын Верховно Советэй заседаннуудай зал соо 1993 оной мартын 22-то үглөөнэй 10 сагта эхилхэ.

Арадай депутадууд, сесси дэ урригдашад сессинин эхлэхэ үдэр үглөөнэй 8 час 30 минутаhаа заседаннуудай залай фойе соо бүридхэлдэ абтаха.

Буряад Республикын Верховно Советэй Президиум.

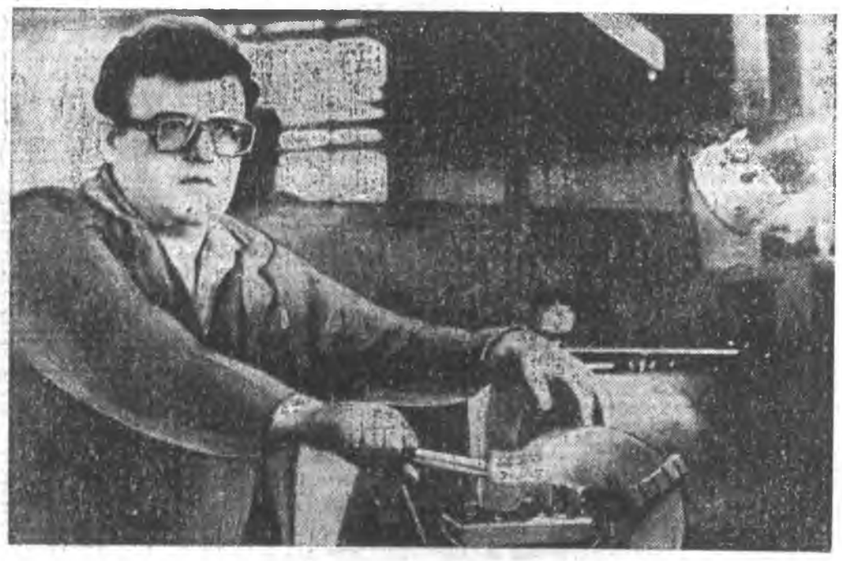

Бурятфермаш» нэгэдэлэй табан цехэй хүдэлмэришэд ПР-200 түхэлэй рулонно пресс-подборщик, үбhэ тармадаг КГ-1 түхэлэй морин косилка гэхэ мэтые бүтээн гаргана. Токарнуудай бригадир (3-дахи цех) Геннадий Георгиевич Борисовай бригада предприяти соогоо мэдээжэ болохой. Токарнууд дээрэ дурсагдаhан хүдөө ажахын машиннануудые бүтээн гаргахэдаа, схэ ажалта туйлана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: токарнуудай бригадир Г. Г. Борисов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

«ГОЛ АНХАРАЛДАНЬ—ХЭРЭГЛЭГШЭДЭЙ ЭРХЭНҮҮД»

МОНОПОЛИДО ЭСЭРГҮҮСЭДЭГ КОМИТЕДЭЙ ХҮДЭЛМЭРИ ТУХАЙ

ной ноябрьда маГ- публикада Антимонополи комитет байгуулаГ- ха. Мартын 17-до пресс-конференци комитедэй түрүүлэгшэ Л. А. Борголов үнэгэрсөө тэрэнэй ябуулгаhаа, хүдэлмэри тухай хөөрэлдэ.

Хэлэгшэдэй эрхэнүүдэй комитет байгуулаГаалха ябадал энэ зургаанай дүүргэхэ гол болоно. Хүхы ябуулхадаа, тэрэ мүрысэлгэ болон эсэргүү ябуулга». «Хэрэглэгшэдэй эрхэ хамгаалха туРоссин Федерациин ые баримталдаг юм байна.

Республикын правительствата нягта холбоотойгоор хүдэлнэбди гэжэ комитедэй түрүүлэгшэ мэдүүлбэ. Хэдэ хэдэн манай тогтоолнууд правительствын эгhөө дэмжэгдээ. Республикын Худалдаа наймаанай ба ноосэнүүдэй талаар, Транспортын болон хэлхээ холбооной талаар. Сэнгүүдэй талаар гүрэнэй комитедүүдэй ажаhуудалай хэрэглэжэ хангагшадтай саг үргэлжэ харилсанабди.

Энэ үе соо манай комитедтэ багахан аад, эбтэй эстэй коллектив бүриядөө гэжэ Л. А. Борголов тэмдэглэбэ. Бидэ булта дэлгүүрэй экономико, демократи хүгжөөхэ, хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха гэhэн гол хараа бодол баримталнабди. Манай республикын монополистнуудай реестр бүридүүлэгдэжэ, тэрээндэ 72 предприяти оронхой. Бүхы орон дотор олон жэл соо тогтожо бүриндэhэнэй ёhоор, эд хэрэгсэл бүхэнэй диплэнхи хубие манайшье эндэ предприяти-монополистнууд үйлэдбэрилнэ гэхэ гү, али эд хэрэгсэлэй ямар нэгэ зүйлые нмагтал танса предприяти бүтээн гаргана. Тиимэhээ продукциингаа сэнгүүдые тэдэ дура зорюороо тогтоохо жэшээтэй. Энэ ушарта монополидо эсэргүүсэдэг комитет тус тусэдэй сэнгүүдэй бодото гаргашануудтай зохилдохые саХиха зорилготой.

Үнгэрhэн үедэ тус комитет ажахы эрхилдэг субъектнүүдhээ 37 мэдүүлгэ хаража үзөө юм ха. Монополистнуудай тогтоohон үндэр сэнгүүдые комитедэй шиидхэбэрээр хэмдэнь оруулhанай эсэстэ туйлагдаа гэбэл, гүрэндэ үзүүлэгдэжэ магад байhан 647 миллион түхэриГэй хохидол зайсуулагдаа. Жэшээнь, «Домостроитель» гэжэ үйлэдбэри-барилгын нэгэдэл хэнэн хүдэлмэрийнгөө сэнгые хуулита хэмжээнhээ 3 дахин үлүү гаргаад, 400 миллион түхэриг мүнгэ үбэршэлхэ hэдэлгэ гаргаа. Харин комитедэй өөрынь ажал ябуулгада Россин бюджедhээ 3 миллион түхэриг гаргашалагдаа гэжэ Л. А. Борголов мэдээсэбэ. Гэхэ зуура «Хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха тухай» Хуули бэелүүлхэ талаар тогтомол гуримай үгы дээрэhээ комитедэй хүдэлмэридэ бэрхэшэлнүүд тохёотдуулагдана. Тиихэдээ сэнгүүдые заатагүй доогуур хэмжээндэ байлгахые оролдохо бэшэ, харин үйлэдбэрине бүтэн бүрин үлөөхын түлөө тон түрүүн оролдохо ёhотойби гэжэ үгэ хэлэгшэ онсолбо.

Хуули сахидаг зургаануудтай манай комитет нягта харилсаатай байха ёhотой гэжэ Леонид Александрович хөөрөөгөө үргэлжэлүүлбэ. Энэ талаар МВД-тэй, Аюулгүйе сахидаг министерствэтэй харилсаануудмуу бэшэ. Харин прокуратуратай үгэеэ хүсэд ойлголсоногүйби. Жэшээнь, республикын Барилгын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо С. Л. Ошоровой нэрэ Россин вице-президент А. Руцкойн элидхэл соо нэрлэгдээ. Гүрэнэй алба хаагшадай олзо эрхилдэг байгуулгануудта тушаал эзэлхэгүй гэhэн Б. Ельцинэй Зарлигые эбдээ гэжэ тэрэ гэмнэгдэнэ. С. Л. Ошоровой мэдүүлгээр тэрэнэй ажал ябуулгые комитет шалгажа үзөөд, Президентын Зарлиг хазагайруулhыень олоогүй. Энээн тушаа бэшэг прокуратурада ябуулаа hэмди. Москвahаа эрхэлhэн комисси тэрэнэй хуули буса ябадал олоогүй. Тиигэбэшье республикын Прокурор үндэhэгүй гэмнэлгээ үргэлжэлүүлhэн зандаа.

Харин хуулине бодотоор, зариндаа бүри бүдүүлигээр эбдэhэн ушарнуудые прокуратура тоодоггүй. Жэшээнь, хладокомбинадай дэргэдэ худалдаг бага предприяти гүрэнэй жасын морожено ба малай-тоhоной сэнгые хэдэн арбаад дахин нугалжа, дэлгүүр дээрэ худалдаа. Энээн тушаа прокуратурада хэдэн дахин мэдээсэгдэхэдэнь, хладокомбинадай директор Голубых тушаа хэмжээнүүд абтаагүй. Мүн үйлэдбэришэдhоо үлүү мүнгэ хуули бусаар хэдэн удаа абаhан «Энергонадзорой» хүтэлбэрилэгшэд харюусалгада огто хабаадуулагданагүй.

Н. БАДМАРИНЧИНОВ.

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. М. Намжилов: «Энэ хөөрэлдөөнhөө үрэ гараха гү?». Hайн хүн тухай хөөрэлдөөн. Г. Бадмаев: «Эмнигүүдые эмээллэдэг эхэнэр».

3-дахи нюурта. «Хонхо» Яруунын аймагай Инсэнгын дунда hургуулийн hурагшадай бүтээлнүүдтэ зорюулагдаба.

4-дэхи нюурта. Б. Жанчипов: «Таhалдаhан дуун» Цырен-Дондок Хамаевай хэблэгдээгүй шүлэгүүдhээ. Сагаалган—93. Б. Доржиев: «Сагаагаа бариха сагнай». Л. Иванова: «Тыквэ ургуулха дүршэлhөө». Спорт.

ЭНЭ ХӨӨРЭЛДӨӨНҺӨӨ ҮРЭ-ГАРАХА ГҮ?

Хүдөө ажахын эд хэрэгсэл, эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилэгшэдэй республиканска съездһээ тэмдэглэлнүүд

Һаяхан, байгша оной мартын 12-то, Улаан-Үдэдэ республикын Министрнүүдэй Соведэй конференц-зал соо хүдөө ажахын товарна продукци үйлэдбэрилэгшэдэй съезд болоо.

Энэ суглаан гол түлэб республикын Аграрна холбооной соведэй үүсхэлээр зарлагдаһан байна. Харин республикын Хүдөө ажахын министерство, мүн дээдын зургааануудшье энээндэ ехэ хабаагүй байгаа хаш даа. Ушарынь юуб гэхэдэ, урид министерство руу хонходожо лаблахадамни, сүлөө тухагүй, шахардуу сагта энэ суглаа зарлаһанай үлүү байгаа. Хүн зон сугларха гү даа, али үгы гү. Туршаад үзэг лэ гэһэнүүгээр тэндэхи хүтэлбэрилэгшэд хэлээ һэн. Тиихэдэ Буряад Республикын Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов, Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов гэгшэдэй энээндэ байгаагүй шалтагааниинь эли. Тэдэнэр энэ үедэ Россин Федерацийн Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съездэд хабаадалсаа ха юм.

Энэ суглаанай хүдэлмэридэ республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко, профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. Розанов, хүдөө ажахын министрэй орлогшо В. Я. Разуваев, Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ Ю. Н. Алексеев гэгшэд хабаадалсаба.

Хэлсэгдэхэ асуудалай алишье талаараа айхабтар шухала, зайлашагүй байһаниие зал соо дүүрэн шахуу суглараһан зоной тоо гэршэлнэ. Эндэ бүхы шахуу аймагуудай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, тариашадай ажахынуудые толгойлогшод, фермернүүд, хүдөө ажахын хангалгын албанай түлөөлэгшэд, мүн эдеэ хоолой зүйлнүүдые буйлуулдаг предприятинуудай директорнүүд суглараа.

Хаа хаанагүй малай үбэлжэлгын айхабтар хүшэр бэрхэтэйгээр үнгэргэгдэжэ, хабарай тарилгада бэлдэхэ хүдэлмэриин ехэл хүндөөр ябуулагдажа байһан нимэ шахардуу сагта эдэ зоной ингэжэ олоороо суглараһаниинь ойлгохоор. Мүнөө хабарай тарилгын газаа шахуу орошоод байхада, ажахынуудта нилээд олон трактор, машина үшөө заһабарилагдаагүй байна. Тарилгын үрэнэ хүрэнгэ зарим газарта дутуу. Оньһон техникэ хүдэлгэхэ шэнгэн түлишэ, тоһодолгын зүйлнүүд тон бага. Эдэ бүгэдые худалдажа абаха, зөөхэ гэхэдэ, диилэнхи олон ажахыда мүнгэн байхагүй. Россин правительствын үгэхэбди гэһэн мүнгэниинь хэзээ хүрэжэ ерэхэ юм мэдэгдэнэгүй. Олонхи колхоз, совхозууд ондоо область, хизаарнуудһаа тэжээл зөөжэ, малаа эдеэлүүлнэ. Хабарай хагсуу хаһа үшөөл ута. Саашадаа юун болохоб?

Эгээл энээн дээрэһээ илангаяа хүдөө ажахыда хүдэлжэ, тэрэниие хүтэлбэрилжэ байһан хүнүүдтэ мүнөө юун болоноб гээд хүлеэжэ һууха яашье аргагүйнь мэдээжэ.

ГАНСАЛ ШҮҮМЖЭЛХЭ БЭШЭ...

Саашань республика соо хүдөө ажахые хайшан гэжэ эрхилээ һаа, юу хэ һаа, зохисотойб гэжэ элидхэлшэ, үгэ хэлэһэн хүнүүдшье өөһэдынгөө һанамжа хэлээ. Юунэйшье болоо һаа, ажахы эрхилэлгын бүхы гуримуд тэгшэ эрхэтэйгээр хүгжөөгдэхэ ёһотой. Тараһанай газар гол түлэб хамтын ажахынуудтаал байгаа һаа дээрэ. Тиихэдэ хонин ажалые диилэнхидээ хубинк, фермерскэ, мүн бэеэ дааһан арендэ ажахынуудта байлгахада яахаб. Харин һу һаалнин ,фермэнүүд хамтын ажахынуудай мэдэлдэ байбал, ашагтай. Мяханай мал үмсын, фермерскэ ажахынуудта байхадаа, хэзээшье дээшээ шэгнүүртэй, тарган байха ёһотой гэжэ хүнүүд хэлэнэ.

Хаанашье нютаг бүхэнэй эрхэ байдал, ажахын арга боломжо хараада абажа, үннинэй тогтоһон һайн технологи, таануу эмхидхэлые эбдэнгүй, дэлгүүрэй хариссаанда бэеэ даагаад амидаржа шадаха гурим хэрэглэхэ шухала гэжэ хэлэгдэбэ. Жэшээнь, Мухар-Шэбэрэй аймагай тариашадай Барай нэгэдэл ажахы эрхилгын гуримые республика соо түрүүлэн хубилгаһан ажахынуудай нэгэн юм. Эндэхид экономическа талаараа яһала ядамаргүй хүдэлжэ байна. Мүн энэл аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ, Бэшүүрэй аймагай «Победа», Сэлэнгын аймагай Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозууд һандарал тараалга үүсхэнгүй, хуушан хэбээрээ үлэһэнэй ашаар дэлгүүрэй гасалан хохндолдошье ехэ дайрагдаагүй гарасалдажа байнхай.

Хүдөө ажахын продуктнуудан сэнгэй бага, гаргашаяа яашье харюулхаяа болёод байхада, үйлэдбэринн зарим бүридэлые хубилгаха ушартай бологдоёо. Мүнөө 1 килограмм мяханай сэнгэй тэды шэнэн ноолоной сэнтэй адли болоод байхада, хонин һүрэг олоор үсхэбэрилхэ дуратай ажахынуудта улам үсөөрнэ. Юуб гэхэдэ, хонинһоо 1 килограмм ноо-ho абахын тула бүхэлэй жэл соо эдеэлүүлхэ, харууһалха хэрэгтэй. Харин 1 килограмм мяха абахын тула һураггүй бага саг, хүсэй, тэжээл хэрэгтэй бшуу.

Һүүлэй жэлнүүдтэ газарай хүрьһэнэй үрэжэл ехээр муудаа. Зарим газарта гектар бүриһөө ороёдоол 2—3 центнер үгэгдэг тарияланшье бии. Тиимэ газарые элдүүрилжэ, үрэнэ тарижа, гаргаша хэнхаар, тэрэниие бэлшээри болгоо һаа, дээрэ ха юм. Тиимэнээ тарилгын газарай хубаарилгые шэнээр хаража үзэхэ шухала гэжэ һанамжалагдана.

Хүнүүдэй хэлэхые шагнахада, мүнөөнэй эрхэ байдалда манай республикын олонхи аймагуудта саашадаа гол түлэб мяха, һу үгэдэг мал ажал эрхилбэл, таатай ха гэжэ тэмдэглэгдэнэ. Адуун һүрэг олон болгожо, һайнаар үсхэбэрилбэл, мяха схээр абадаг болохо арга бии ааб даа.

Хамтын ажахынуудсаашадаа яажа байха юм? Фермерскэ ажахынуудхэзээ продукци ехээр абадаг болохоб гэһэн асуудалнуудта хүнүүд анхарал табяа.

Бэшүүрэй аймагай «Победа» колхозой түрүүлэгшэ В .В. Смолин үгэ хэлэхэдээ, хайшаншье гэжэ һаань, хамтын ажахынуудые үгы хэхэ гэһэн Россин Правительство, мүн тэрэниинь абнагүйхэн дэмжэлсэһэн Бүжэлүүлнэ. — Тиимэһээ тохёолдоһон байдалһаа гараха арга хамтынгаа хүсөөр бэдэрхэл болоноби. Мүнөө Россин, Буряад Республикын дээдэ зургааануудта хүдөө ажахын байдалда огто хамаагүйгоор хандаха хүн олдохогүй. Тэдэнэр өөһэдһөөнь дулдыдаха юумэ һаһала хэнэ. Гэбэшье гол юумэн хүдөөгэн ажалшадһаа, тэндэхи хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдһээ өөһэдһөөнь дулдыдаха,— гэжэ тэрэ хэлэнэ.

ТЕЭД ЮУ ХЭХЭ ХЭРЭГТЭЙБ?

Гүрэн түрын байдалые хэдмышье муушалха, правительствые шүүмжэлхэдэ юумэн эндөө һайн болохогүй гэжэ мэдэжэ байбашье, үгэ хэлэһэн хүнүүд хүдөө ажахыда тохёолдоһон үбшэнтэй юумэнүүдые яаха аргагүй дайранал даа. Тингээшьегүйдэнь аргагүй. Өөһэдынь ашта туһые хамгаалха Аграрна холбооной съезд дээрэ бүхы хүндүүлхэй асуудалнуудые хэлээгүй һаа, хаана хэлэхэб.

Жэшээлхэдэ, Хэжэнгын совхозой директор Ж. Ц. Цыдыпов нигэжэ хэлэбэ:

— Россин гүрэндэ мүнөө хүдөөгэй зон лэ бултаһаа эгээл тулюур туйган байдалтай болонхой. Хүдөөгэй ажалшадһаа бэшэ, бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй салин нэмээгдээ. Үнгэрхэдөө, ямар нэгэ брокер, коммерсант, аралжаа наймаа хэгшэд харманан соогоо бүхэли колхоз, совхозой касса соохиноо ехэ мүнгэтэй ябадаг ха юм. «Садхалан хүн үлэн хүниие ойлгохогүй» гэдэг зүб. Һарадаа хэдэн арбаад, зуугаад мянган түхэриг салин абажа байһан Правительствын, Верховно Соведэйшье гэшүүд хүдөөгэй зондо тиитэрээ һанаагаа зобохо аал? Үгы. Мүнөө хүдөө ажахыда гүрэнһөө үе-үе болоод лэ баг зэргэ мүнгэн үгтанэ гээшэ. Теэд энэнь хэды болотор үргэлжэлхэ юм? Тиигэнхаар хүдөө ажахы гүрэнтээ тодо хэлсэх баталжа, тэрээн соонь, тэды шэнээн сэнтэй, тиимэ продукци худалдаха, тиимэ нимэ юумээр хангагдаха гэжэ сэхэ бэшэгдэнхэй байха ёһотой байгаа.

Саашадаа өөһэдынгөө аша туһые хамгаалха, нэгэн эрмэлзэлтэй байхын тула хүсэл ороёдолгоёо хамтадхаха, холбоогоо бэхижүүлхэ ёһотойбди гэжэ олон хүн хэлээ. Хэрбээ мүнөө Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Тарбагатайн аймагуудай зарим ажахынуудай муу бэшэ байдалтай байхада, анхаһаа байгаалинь хүшэр хүндэ эрхэ байдалда байдаг Ахын, Захааминай, республикын хойто захын, мүн эльэн газартай Сэлэнгын, Хиагтын болон бусадшье аймагуудай ажахынууд ямар байна гээшэб? Тэдээндэ яажа туһалхаб гэжэ бодохо шухала гээд, зарим хүнүүд тон зүб тэмдэглээ. Энээнгүйгөөр бүтахэгүй. Өөһэд өөһэдынгөө ами хараад байха саг бэшэ.

Гэбэшье дээрэ дурсагдаһан аймагуудһаа нэгэшье хүнай съезд дээрэ өөһэдынгөө байдал тухай бодожо хэлээгүйнь харамтай. Хэлэхэ юумэн захагүйл байгаа ёһотой.

Гансашье хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдэй ажал хэрэг муудаа бэшэ, тэндэхи бүхы зоной социальна байдал, соёлой, бага үнибүүдэй эмхинүүдэй, һүргуулинуудай, үндэр наһатайшуулай байдал үдэр ерэхэ бүри доройтожо байна. Залуу үетэнэй дунда ажалгүйшүүл, архидаад, зайгаад, мэхэ гохын наймаа хэзэ ябадаг хүнүүд олон болоо. Ажаһуудалайнгаа тулюур, ямарньшье хангалгагүй, салин хүлһэнэй бага байхада, олон зон урма зориггүй боложо, гурим журамаа алдана. Хүдөөдэ элдэб хулиган ааша, гэмтэ ябадал гаргаха ушар олошороо. Ингэжэ байгаа һаа, хүдөө нютагуудаймнай һалахань холо бэшэ гэжэ хүнүүд һанаата болон хэлэнэ.

Нимэ байдалтай хүдөөгэй зон хэды болотор тэсэжэ байхаб?

Байдалайнгаа үшөө муудахагүйн тула хамтынгаа хүсөөр ороёдохо болоноби.

Тиимэһээ хүдөөгэй ажалшадай аша туһые хараха, хамгаалха ниитын эмхи—Аграрна холбоогоо бэхижүүлхэ шухала. Тэрэгүйдэ мүнөө энэ эмхимнай үгы бии хоёрой хоорондо, хэндэшье дэмжэгдэнэгүй, ёһоор тоогдоногүй. Хэрбээ Аграрна холбоое ашаг үрэтэй болгохо гээ һаа, хүдөө ажахыда хүдэлдэг хүн бүхэнһөө нарын 10 түхэриг взнос суглуулдаг болохо, тиигэжэ Холбооной соведэй штадые нэгэ багаа олон болгохо хэрэгтэй гэһэн дурадхал оруулагдаа.

Мүн хэлсэгдэһэн асуудалаар тусхай резолюци абтажа, тэрээн соонь гол түлэб нимэ дурадхалнууд оруулагдаа.

Нэн түрүүн хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэдэй холбоонуудые аймаг бүхэндэ бии болгохо, бии байһыень бэхижүүлхэ, эдеэ хоол үйлэдбэрилдэг предприятинуудые бодото ээздтэй болгохо, тэдээнтэй хамжаха асуудалнуудые шиидхэхэ гэжэ заагдаа.

Хүдөө ажахын асуудалнуудаар тодорхой заабари, дурадхал оруулжа байха экономическа совет республикын парламентда бии болгоод, тэрэнэй хүдэлмэридэ эрдэмтэд, мэргэжэлтэд, дүршэлтэй хүтэлбэрилэгшэдые хабаадалсуулха, тэрэ соведэй туһаламжаар аймаг, ажахы бүхэндэ үйлэдбэрние тогтонижоруулха хэмжээнүүдые хараалха, бэелүүлхэ гэжэ дурадхагдана. Тэрэшэлэн хүдөөдэ үйлэдбэрилэгшэдэй харилсаа гуримшуулхын тула хангалгын агросервис-албанине, тусхай бага предприятинуудые эмхидхэхэ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэд бүйлуулагшад хөөрой хоорондохи харилсаа бэхижүүлхэ, хэлсээнэй таатай һайн гурим тогтоохо хэрэгтэй гэжэ резолюци соо бэшэгдээ.

Ерэхэ хабарай тарилгада бэлдэхэ худэлмэрнин өрёо бэрхэтэй эрхэ байдалда ябуулагдажа байһан дээрэһээнь республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко энэ асуудалаар тобшо мэдээсэл хээ.

Россин правительствын шиидхэбэреэр малай үбэлжэлгые үнгэргэлгэдэ, хабарай тарилгада, продукци үйлэдбэрилгэдэ бүхдэтнэ урьһаламжаар, ондоошье аргаар бүхыдөө 26 миллиард түхэриг мүнгэн үгтэхөөр хараалагданхай гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Тэрэ мүнгэн нигээд ороёо эхилхэ байна. Тиимэһээ хабарай тарилгые үнгэргэхэ арга боломжо бии. Имагтал тарианай үрэнөөр дутуу ажахынууд бүри ойрын сагта бии байһан мүнгөөрөө, үрэнэ худалдажа абаха арга бэдэрхэ ёһотой. Юуб гэхэдэ, үрэнэ гол түлэб ондоо область, хизаарнуудһаа хүрэжэ ерэтэрээ нилээд удаан болохо ха юм. Ажахынуудта хамта 28 мянган тонно тарианай үрэнэн дутуу байна. Харин шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлые тээ хожомшог, мүнгэнэй бии болоходонь, худалдажа абахада өөрэгүй. Гэбэшье Сэлэнгэ мүрэнэй нүгөө тээ байдаг ажахынуудай баһал ойрын сагта үрэнэ, түлишэ гэхэ мэтые зөөжэ ябаагүй һаань, баһал бэрхэтэй болохо ааб даа гэжэ нүхэр Шевченко һануулба.

Съезддэ хабаадагшад байгша оной тэн багаар болохо агропромышленна комплексын эдеэ хоол үйлэдбэрилэгшэдэй Бүхэроссин съезддэ хабаадалсаха 4 делегадуудые һунгаа.

М. НАМЖИЛОВ.

Һайн хүн тухай хөөрө

ЭМНИГҮҮДЫ ЭМЭЭЛЛЭДЭ ЭХЭНЭР

Хоёр жэлэй саада тээ үбһэ хуряалгын эхилхын урдахана холын Жэргэ нютаг ошоходоо, тэндэ хараһан нэгэ ушар тухай һанажа, сэдьхэлдээ хадагалан, ямар нэгэ нюуса мэтээр даража ябагшаб. Мүнөө тэрэнээ хөөрэһүү.

Горхоной эрьеһээ холо бэшэ наруули газарта оршоһон баруугаараа үүдэтэй гэртэ хүрэжэ ерэхэдэмнай, гэрэй эзэн Орочон хазаар, ногто абаад, бидэндэ дүтэлэн ерэжэ, мэндэ амараа хэлсэбэ.

— Үреэнүүдые һургажа байнабди. Нэгэ бага помогруулаад байхада, һанаанда амар бэшэ юм гү?—гэжэ тэрэ бидэнтэй хөөрэлдэхэ зуураа хэлэбэ.

— Олон мори һургаха юм гүт?

— Хоёрхон лэ даа.

— Дошхон ардагууд гү? Хэнтэй хамта һурганабта?— гэжэ һонирхобоб.

— Нэгэ морининь муридаг, хирэдэг байшоо. Үйлыемнай үзүүлэз. Намартаа наамаагаархин тамыень хээд орхиһон байгаа ха.

— Тэргэдэ оруулжа туршаа гүт? Ябана гү?

— Аргадаад, эльбээд, домноод тэргэдэ оруулаад үзөөбди. Эмээлдэшье туршаабди.

— Хэр унаа болохоор хэбэртэйб?

— Хожомоо һайн лэ морин болохо,— гэжэ Орочон харюусаба.

Бидэнэй нигэжэ хөөрэлдэһөөр байтар, толгойдоо хүбүүн малгай үмдэһэн, мойһон харахан нюдэтэй, согтой дорюун харасатай, түхэрэн сагаан шарайтай, дундэ эзргын, нахис гэһэн бэтэй басаган хээр морёор хатаруулан ерээд, тэрэнээ сэргын хажуудэ хатаруулан зогсоожо, эмээл дээрэһээ хүнгэхэнөөр бууба.

— Аймшад ерээд байна бы?—гэжэ тэрэ абаһаар эвэнк хэлэн дээрэ асууба.

— Тиигэнэ,—гэжэ абань харюусаад,—Хорёо соо уяанда байһан нүгөөдэ мориёо асархашни гү, али нэгэ бага амарха гүш?—гэбэ.

— Света, энэ эмнигшин дошхон, солгёо гү? Хэр морин болохоор хэбэртэйб?— гэжэ Дарья абгайнь һонирхон асууба.

— Ёһоор лэ. Ульгамаар хатарна. Зөөлөхэн ябадаг гүт, һайбар жороотой. Баабайнгаа хэлэгшээр ташуурдан, эндарэнгүй ябуулаад ерээб. Жолооень шангаар адхаад ябаха мүртөө зүүн гарайнгаа альгаар шэлэ хүзүүень эльбэхэ зуураа, хүнтэй хөөрэлдэнэндэл зугаалгад туршааб. Ойлгоно хэбэртэй. Энеэдэтэй гү? Ондоо зоной байтар хэрэгтэ хэрэггүй юумэ хэлэжэ байна гүб?— гээд басаган аниргүй болошобо.

Тэрэ айлшадтай суггаа гэртэ орожо, һүтэй бүлсэн сайгаар үндаяа харяагаад, удаань хорёо сооһоо үшөо нэгэ эмнигые хүтэлэн гаргажа, сэргэдэ асаржа уноба.

Эсэгэ басаган хоёр дошхон агтын нюрганда эмээл тохобо. Удаань басаган дурөо дүрөөлэн, габшагай хүнгэхэнөөр эмээлдээ һуужа, морёо хойшонь залаба. Эмнигынь байра дээрэ эрьелдэнэ. Эмээл дээрэ габшагай шангаар һууһан хүниие бульгин хаяжа, унагааха хүсэлэнтэйгөөр толгойгоо доро даран собхороод, соёроод хаа юм. Яаха аргагүй маниие мөхэлнэл даа.

Тэрэшэлэн Хэжэнгын аймагай Хэжэнгын совхозэй директор Ж. Ц. Цыдыпов, Тарбагатайн аймагай тарианашадай ажахынуудай Ленинэй нэрэмжэтэ нэгэдэлэй түрүүлэгшэ М. В. Михалев болон бусад үгэ хэлэгшэд баһал тиимэрхүү һанамжануудые баримталаа.

Хүдөө ажахын асуудалнуудаар тодорхой заабари, дурадхал оруулжа байха экономическа совет республикын парламентда бии болгоод, тэрэнэй хүдэлмэридэ эрдэмтэд, мэргэжэлтэд, дүршэлтэй хүтэлбэрилэгшэдые хабаадалсуулха, тэрэ соведэй туһаламжаар аймаг, ажахы бүхэндэ үйлэдбэрние тогтонижоруулха хэмжээнүүдые хараалха, бэелүүлхэ гэжэ дурадхагдана. Тэрэшэлэн хүдөөдэ үйлэдбэрилэгшэдэй харилсаа гуримшуулхын тула хангалгын агросервис-албанине, тусхай бага предприятинуудые эмхидхэхэ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэд бүйлуулагшад хөөрой хоорондохи харилсаа бэхижүүлхэ, хэлсээнэй таатай һайн гурим тогтоохо хэрэгтэй гэжэ резолюци соо бэшэгдээ.

Ерэхэ хабарай тарилгада бэлдэхэ худэлмэрнин өрёо бэрхэтэй эрхэ байдалда ябуулагдажа байһан дээрэһээнь республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко энэ асуудалаар тобшо мэдээсэл хээ.

Россин правительствын шиидхэбэреэр малай үбэлжэлгые үнгэргэлгэдэ, хабарай тарилгада, продукци үйлэдбэрилгэдэ бүхдэтнэ урьһаламжаар, ондоошье аргаар бүхыдөө 26 миллиард түхэриг мүнгэн үгтэхөөр хараалагданхай гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Тэрэ мүнгэн нигээд ороёо эхилхэ байна. Тиимэһээ хабарай тарилгые үнгэргэхэ арга боломжо бии. Имагтал тарианай үрэнөөр дутуу ажахынууд бүри ойрын сагта бии байһан мүнгөөрөө, үрэнэ худалдажа абаха арга бэдэрхэ ёһотой. Юуб гэхэдэ, үрэнэ гол түлэб ондоо область, хизаарнуудһаа хүрэжэ ерэтэрээ нилээд удаан болохо ха юм. Ажахынуудта хамта 28 мянган тонно тарианай үрэнэн дутуу байна. Харин шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлые тээ хожомшог, мүнгэнэй бии болоходонь, худалдажа абахада өөрэгүй. Гэбэшье Сэлэнгэ мүрэнэй нүгөө тээ байдаг ажахынуудай баһал ойрын сагта үрэнэ, түлишэ гэхэ мэтые зөөжэ ябаагүй һаань, баһал бэрхэтэй болохо ааб даа гэжэ нүхэр Шевченко һануулба.

Съезддэ хабаадагшад байгша оной тэн багаар болохо агропромышленна комплексын эдеэ хоол үйлэдбэрилэгшэдэй Бүхэроссин съезддэ хабаадалсаха 4 делегадуудые һунгаа.

М. НАМЖИЛОВ.

ЭМНИГҮҮДЫ ЭМЭЭЛЛЭДЭ ЭХЭНЭР

Хоёр жэлэй саада тээ үбһэ хуряалгын эхилхын урдахана холын Жэргэ нютаг ошоходоо, тэндэ хараһан нэгэ ушар тухай һанажа, сэдьхэлдээ хадагалан, ямар нэгэ нюуса мэтээр даража ябагшаб. Мүнөө тэрэнээ хөөрэһүү.

Горхоной эрьеһээ холо бэшэ наруули газарта оршоһон баруугаараа үүдэтэй гэртэ хүрэжэ ерэхэдэмнай, гэрэй эзэн Орочон хазаар, ногто абаад, бидэндэ дүтэлэн ерэжэ, мэндэ амараа хэлсэбэ.

— Үреэнүүдые һургажа байнабди. Нэгэ бага помогруулаад байхада, һанаанда амар бэшэ юм гү?—гэжэ тэрэ бидэнтэй хөөрэлдэхэ зуураа хэлэбэ.

— Олон мори һургаха юм гүт?

— Хоёрхон лэ даа.

— Дошхон ардагууд гү? Хэнтэй хамта һурганабта?— гэжэ һонирхобоб.

— Нэгэ морининь муридаг, хирэдэг байшоо. Үйлыемнай үзүүлэз. Намартаа наамаагаархин тамыень хээд орхиһон байгаа ха.

— Тэргэдэ оруулжа туршаа гүт? Ябана гү?

— Аргадаад, эльбээд, домноод тэргэдэ оруулаад үзөөбди. Эмээлдэшье туршаабди.

— Хэр унаа болохоор хэбэртэйб?

— Хожомоо һайн лэ морин болохо,— гэжэ Орочон харюусаба.

Бидэнэй нигэжэ хөөрэлдэһөөр байтар, толгойдоо хүбүүн малгай үмдэһэн, мойһон харахан нюдэтэй, согтой дорюун харасатай, түхэрэн сагаан шарайтай, дундэ эзргын, нахис гэһэн бэтэй басаган хээр морёор хатаруулан ерээд, тэрэнээ сэргын хажуудэ хатаруулан зогсоожо, эмээл дээрэһээ хүнгэхэнөөр бууба.

— Аймшад ерээд байна бы?—гэжэ тэрэ абаһаар эвэнк хэлэн дээрэ асууба.

— Тиигэнэ,—гэжэ абань харюусаад,—Хорёо соо уяанда байһан нүгөөдэ мориёо асархашни гү, али нэгэ бага амарха гүш?—гэбэ.

— Света, энэ эмнигшин дошхон, солгёо гү? Хэр морин болохоор хэбэртэйб?— гэжэ Дарья абгайнь һонирхон асууба.

— Ёһоор лэ. Ульгамаар хатарна. Зөөлөхэн ябадаг гүт, һайбар жороотой. Баабайнгаа хэлэгшээр ташуурдан, эндарэнгүй ябуулаад ерээб. Жолооень шангаар адхаад ябаха мүртөө зүүн гарайнгаа альгаар шэлэ хүзүүень эльбэхэ зуураа, хүнтэй хөөрэлдэнэндэл зугаалгад туршааб. Ойлгоно хэбэртэй. Энеэдэтэй гү? Ондоо зоной байтар хэрэгтэ хэрэггүй юумэ хэлэжэ байна гүб?— гээд басаган аниргүй болошобо.

Тэрэ айлшадтай суггаа гэртэ орожо, һүтэй бүлсэн сайгаар үндаяа харяагаад, удаань хорёо сооһоо үшөо нэгэ эмнигые хүтэлэн гаргажа, сэргэдэ асаржа уноба.

Эсэгэ басаган хоёр дошхон агтын нюрганда эмээл тохобо. Удаань басаган дурөо дүрөөлэн, габшагай хүнгэхэнөөр эмээлдээ һуужа, морёо хойшонь залаба. Эмнигынь байра дээрэ эрьелдэнэ. Эмээл дээрэ габшагай шангаар һууһан хүниие бульгин хаяжа, унагааха хүсэлэнтэйгөөр толгойгоо доро даран собхороод, соёроод хаа юм. Яаха аргагүй маниие мөхэлнэл даа.

Тэрэшэлэн Хэжэнгын аймагай Хэжэнгын совхозэй директор Ж. Ц. Цыдыпов, Тарбагатайн аймагай тарианашадай ажахынуудай Ленинэй нэрэмжэтэ нэгэдэлэй түрүүлэгшэ М. В. Михалев болон бусад үгэ хэлэгшэд баһал тиимэрхүү һанамжануудые баримталаа.

Хүдөө ажахын асуудалнуудаар тодорхой заабари, дурадхал оруулжа байха экономическа совет республикын парламентда бии болгоод, тэрэнэй хүдэлмэридэ эрдэмтэд, мэргэжэлтэд, дүршэлтэй хүтэлбэрилэгшэдые хабаадалсуулха, тэрэ соведэй туһаламжаар аймаг, ажахы бүхэндэ үйлэдбэрние тогтонижоруулха хэмжээнүүдые хараалха, бэелүүлхэ гэжэ дурадхагдана. Тэрэшэлэн хүдөөдэ үйлэдбэрилэгшэдэй харилсаа гуримшуулхын тула хангалгын агросервис-албанине, тусхай бага предприятинуудые эмхидхэхэ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилэгшэд бүйлуулагшад хөөрой хоорондохи харилсаа бэхижүүлхэ, хэлсээнэй таатай һайн гурим тогтоохо хэрэгтэй гэжэ резолюци соо бэшэгдээ.

Ерэхэ хабарай тарилгада бэлдэхэ худэлмэрнин өрёо бэрхэтэй эрхэ байдалда ябуулагдажа байһан дээрэһээнь республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко энэ асуудалаар тобшо мэдээсэл хээ.

Россин правительствын шиидхэбэреэр малай үбэлжэлгые үнгэргэлгэдэ, хабарай тарилгада, продукци үйлэдбэрилгэдэ бүхдэтнэ урьһаламжаар, ондоошье аргаар бүхыдөө 26 миллиард түхэриг мүнгэн үгтэхөөр хараалагданхай гэжэ тэрэ мэдээсэбэ. Тэрэ мүнгэн нигээд ороёо эхилхэ байна. Тиимэһээ хабарай тарилгые үнгэргэхэ арга боломжо бии. Имагтал тарианай үрэнөөр дутуу ажахынууд бүри ойрын сагта бии байһан мүнгөөрөө, үрэнэ худалдажа абаха арга бэдэрхэ ёһотой. Юуб гэхэдэ, үрэнэ гол түлэб ондоо область, хизаарнуудһаа хүрэжэ ерэтэрээ нилээд удаан болохо ха юм. Ажахынуудта хамта 28 мянган тонно тарианай үрэнэн дутуу байна. Харин шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлые тээ хожомшог, мүнгэнэй бии болоходонь, худалдажа абахада өөрэгүй. Гэбэшье Сэлэнгэ мүрэнэй нүгөө тээ байдаг ажахынуудай баһал ойрын сагта үрэнэ, түлишэ гэхэ мэтые зөөжэ ябаагүй һаань, баһал бэрхэтэй болохо ааб даа гэжэ нүхэр Шевченко һануулба.

Съезддэ хабаадагшад байгша оной тэн багаар болохо агропромышленна комплексын эдеэ хоол үйлэдбэрилэгшэдэй Бүхэроссин съезддэ хабаадалсаха 4 делегадуудые һунгаа.

М. НАМЖИЛОВ.

ЭНЭ ХӨӨРЭЛДӨӨНҺӨӨ ҮРЭ-ГАРАХА ГҮ?

Хүдөө ажахын эд хэрэгсэл, эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилэгшэдэй республиканска съезднһээ тэмдэглэлнүүд

Энэ суглаанай хүдэлмэридэ республикын Аграрна холбооной соведэй Түрүүлэгшын орлогшо А. М. Шевченко, профсоюзуудай соведэй түрүүлэгшэ Н. А. Розанов, хүдөө ажахын министрэй орлогшо В. Я. Разуваев, Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ Ю. Н. Алексеев гэгшэд хабаадалсаба.

Хэлсэгдэхэ асуудалай алишье талаараа айхабтар шухала, зайлашагүй байһаниие зал соо дүүрэн шахуу суглараһан зоной тоо гэршэлнэ.

ӨӨҺЭДЫГӨӨ ХАМГААЛХАҺАА ОНДОО АРГА ҮГЫ

Буряадай Аграрна холбооной соведэй түрүүлэгшэ, Тарбагатайн аймагай тарианашадай ажахынуудай «Россия» нэгэдэлые хүтэлбэрилэгшэ П. М. Болонев гол асуудалаар элидхэл хээ.

Промышленна предприятинуудай, мүн хангалгын албануудай бүхы юумэнэй үнэ сэнгүүдые өөһэдөө мэдээд дээшэлүүлжэл, гүрэнэй зүгһөө хүдөө ажахын ёһоор дэмжэгдэхэгээ болёод байхада, колхоз, совхозуудай тарианашадай ажахынуудай, хүдөөгэй бүхы ажалшадай аша туһые хараха зорилготой Аграрна холбоон нёдондо республика соомнай бии болгогдоо һааб даа. Тиитын энэ эмхи үнгэрһэн жэл соо юу хэзэ, ямар зорилгонуудые шиидхээб гэжэ элидхэлшэ тобшохоноор хэлээ.

— Элдэб суглаа хураалаар, шуяатай митингээр юумэ бүтээхэнь бэрхэ. Тиигэбэшье манай Аграрна холбооной республикын Верховно Соведтэй, агропромышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай комитедтэй хамта ябуулһан хүдэлмэри зарим тэды аша үрэ үгөө. Бүхы Россин Федерацин соо ябуулагдаһан тиимэрхүү хэмжээнэй ашаар Президент, Правительство хүдөө ажахы тээшэ бага зэргэ нюураа хаража, анхаралаа хандуулдаг болоо гэхээр. Жэшээнь, нёдондо намартаа, үбэлдөө манай республикада Россин бюджедһээ 2,1 миллиард түхэриг мүнгэн нэмэжэ үгтөө. Ган гасуурта дайрагдаһан аймагуудта туһаламжа болгогдожо, горитой мүнгэн туһаламжашье үзүүлэгдэнэн байна.

Энэ юу харуулнаб гэхэдэ, «хэбтэһэн шулуун доогуур уһан урдахагүй» гэдэгтэл, юун бологшо ааб гээд хүлеэгээд һуугаа һаа, хосоржо һалахаһаа ондоо юумэн үгы. Өөһэдөөл өөһэдыгөө хамгаалха, аша туһынгаа түлөө тэмсэхэл болоноби,—гэжэ нүхэр Болонев хэлэнэ.

Саашань тэрэ мүнөө Республикын хүдөө ажахыда тохёолдоод байһан байдал тушаа тогтобо.

Гүрэнһөө зарим тэды туһаламжын хүргэгдөөшье һаа, промышленна продукциин, илангаяа техникын, тэдээндэ хэрэгтэй запас зүйлнүүдэй, тоһо-түлишын, электрын эльшэ хүсэнэй, барилгын хэрэгсэлнүүдэй, юрэдөө, бүхы юумэнэй сэнгүүдэй һүүлэй нэгэ жэл 2 һара соо 20—30 дахин, зариманайнь 100 гара дахин дээшээ болоод байхада, хүдөө ажахы улам доройтожо, түйлай ехэ гарза хохидолдо ороно, Энэн дээрэһээл ажахынуудта адууһа малай тоо толгой үсөөрнэ, һу, ноо-ho, үндэгэ абалга, худалдалга бага болоно.

— Зай, харыт даа, колхоз, совхозуудта, бусадшье ажахынуудта мүнөө юун боложо байнаб? Жэшээлхэдэ, һүнэй килограмм бүхэнэй өөрынь үнэ сэн 105 түхэриг болоно. Тэрээн соо нэмэлтэ налог, айхабтар үнэтэй болоһон зайн галай эльшын, трактор, машиныи, түлишын, үнэтэй тэжээлэй сэн, ажалай түлөөһэн ороно. Харин һүнэймнай килограмм бүхэниие тоһоной завод һая болотор 30—40 түхэриг өөрэ ли абажа байгаа. Гансахан һүнһөө ниимэ ехэ гарзада орожо байхадаа, зарим колхоз, совхозуудай үнеэдэйнгээ тоо толгойе хороожо, тэдэнээ ёһоор һаахаяашье болижо байһаниинь, гайхалгүй. Мүн энээн дээрэһээ бидэ һаалишад, малшадай салин түлөөные дээшэлү

Энэ хуудаһан Яруунын аймагай Иисэнгын дунда һургуулиин һурагшадай эхин бүтээлнүүдтэ, арадай аман зохёолой суглуулбарида зорюулагдана.

СЭНХИРХЭН ИИСЭНГЭ ДОЛГИЛҺООР

БУРЯАД хэлэнэй гүрэнэй хэлэн гэжэ тоологдоод байхада, багшын ажалда ехэхэн хубилалтанууд болохо зэргэтэй. Нэн түрүүн ажалдамнай тон хэрэгтэй, үхибүүдэй уншаха номуудаар, һуралсалай кинофильмнүүдээр, пластинкануудаар биданние хангаха шухала. Нютагайургамлнууд, амитад, гэрэй хэрэгсэлнүүд, хубсаһа хунар тухай гоё һайхан зураг тай словарьнууд ехэ туһатай байха һэн. Энээн тушаа нэгэтэ бэшэ хэлэгдэдэг, бэшэгдэдэг, тоод һанаанда хүрэмоор юумэн үшөол үгы.

Һонин ном уншангүй, үхибүүн яагаад түрэлхи хэлэндээ дурлахаб даа? Түхэрөөн үдэр гансал ородоор радио, телевизор дуугаржа, кино гаража байна! Эрдэм һуралсалай министерствын мэдэсэнэй ёһоор, буряад хэлэнэй, литературын программанууд шэнжэлэгдэжэ байна. Тэрээн соо хубисхалай урдахи литература эртэ урдын зохёолнуудай дээжэ, хамалганда орожо хардуулһан уран зохёолшодой бүтээлнүүд, эүүн эүгэй арадуудай литературын эрхимүүдынь өөрынгөө бодото һуури эзэлхэ бээ. Хэдэн варианттнууд зохёогдожо, багшанар, эрдэмтэдэй анхаралда табигдажа, зубшэн хэлсэһэнэй һүүлдэ эрхим һайниинь шэлэгдэжэ, ажалла нэбтэрүүлэгдэхэ ёһотой гэжэ һананаб.

Һуралсалай сагай хубаарние шэнээн хаража үзэбэл, ёһоор һэн. Долоон хоног соо хоёр дахин болодог хэшээл илангаа ха классуудта ехэ барюубшагүй. Буряад хэлэндэ, литературада үнэхөөрөө анхаралаа табиха, үүрэгынь дэшэлэгүүлхэ гэ һаа, методическа журналгүй бүтэхэгүй даа.

Жэлэй турбан журнал абажа, эрдэмтэй, түрүү багшанарайнгаа дүй дүршэлтэй танилсажа байгаа һаа, ажалнай һурагшуй урагшатай байха һэн. Тэндэ жэлэй эхиндэ уран зохёолшодой ойн баяр, соёлой үйлэ хэрэгүүдые тэмдэглэхэ һайндэрэй литэ хэблэхэ хэрэгтэй байна. Үни болоожо үнэгэрһэн хойно «Буряад үнэнһөө» уншажа һуунгүй, эртээнһээ мэдэжэ, ажал ябуулжа байха эзэрэтэй болоходби.

«Хараасгайн» номернуудай заримынь юрэ туршажа, аха классай үхибүүдэй зорюулаа һаа, һайн һэн.

Буряад хэлэнэй хүгжэлтэ тухай арсалдаан олонние һонирхуулба. Хэлэн общество хоёрой хоорондоо нягта холбоотой һэн туда хубилжа байдаг. Литературна хэлэмнай диалектнүүдһээ «уһалжа» ундалха, баяжахань тон зуб. Интэжэ литературна хэлэн яряанай хэлэн хоёрые дүтэлүүлхэдэ, хүгжэлтэнь эршэдэхэ ха юм. Гэбэшье эндэ түргэдэжэ, хүсоорөө бүтээхэ юумэн үгы. Бүхы арадай ажабайдалай, уран зохёолой, соёлой, эрдэм мэдэсын хүгжэлтын шэнэ шатада гарахада, хэлэнэй хүгжэлтэ шанга түлхисэ абаха эзэрэтэй.

Гэбэшье эдэ бүгэдэ өөһэдөө бэелюхэ бэшэ, харин багшанарай, олониитын хүсөөр бүтэхэ хэрэг ааб даа. Багшанар анхан сагһаа шадаха юумээ хэзэ лэ байһан, мүнөөшье хэһээр. Олон янзын ажалай нэгэн хадаа уран зохёолой хизаар ороноо шэнжэлгын хүдэлмэри юм.

Иисэнгэдэ хизаар шэнжэлгын хүдэлмэри үнинэй ябуулагдадаг байһан гээшэ. Тэрэ хүдэлмэриень бидэ халажа абаад, шадаха зэргээрээ ябуулнабди. 1962 — 1963 онуудай һуралсалай жэлнүүдтэ Иисэнгын (тэрэ үедэ 8 жэлэй) һургуулида эдир бэшэгшэдэй, хизаар ороноо шэнжэлэгшэдэй «Иисэнгын долгинууд» гэжэ кружок байгуулагдаһан байна. Завучаар ажаллажа байһан Ц. Ц. Дондогой тэрэ кружогые эмхидхэһэн юм. Тэрэ гэһээр 30 жэл үнэгэршэбэ.

Тус кружогой тэрэ үеын гэшүүдэй дундаһа олон багшанар, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, артист, журналист урган гараа. Жэшээнь, эдэбхитэй гэшүүн ябаһан Э. Д. Будаев «Ярууна» газетын редактор болонхой. Түрүүшынгээ шүлэгые гар бэшэмэл журналда толилуулһан Г. Б. Шойдагбаева СССР-эй арадай артистка болонхой.

Мүнөө манай кружогой гэшүүдэй зохёолнуудтай, оршуулгануудтай, суглуулбаринуудтай, шэнжэлгэнүүдтэй танилсахыетнай уринабди.

Сэнхирхэн Иисэнгэмнай долгилһоор лэ даа!

Д. ЦЫБЕНОВА.

Иисэнгын дунда һургуулиин буряад хэлэ бэшэгэй багша.

«ГЭСЭР» СООХИ ЭХЭНЭР ЗОНОЙ ДҮРЭ

«Абай Гэсэр хубүүн» гэһэн үльгэрэй 1000 жэлэй ойе тэмдэглэхэ гэжэ арад зон бэлдэжэ байна. Бэлигтэй үльгэршэд Маншуд Эмсегенов, Пёохон Петров гэгшэдтэ зорюулһан һайндэрнүүд үнгэрөө. Арадаймнай баялигые һонор сэсэнээр хадагалжа, манда дамжуулһан үльгэршэдэй оюун бэлиг мүнхэ наһатай. Мүн олон варианттнуудые согсолон найруулһан уран зохёолшо Н. Г. Балданогой габьяа ехэ.

Би энэ зохёол соохи эхэнэрнүүдэй образууд тухай хэдэн һанамжатай байнаб. Эгээл түрүүн баруунай 55 тэнгэрнин аха заха болохо Манзан Гүрмэ төөдэйн дүрэ намайе һонирхуулба. Манзан Гүрмэ төодэй өөрөө олон үйлэ хээшьегүй һаа, үльгэрэй байгуулга соо тон ехэ һуури эзэлнэ. Тэнгэридэшье, газарташье һайнние үргэжэ, мууе даража, зобоһон зондо туһалжа абарха зэяан Манзан Гүрмэ төодэйн образой гол үүргэ болоно.

Жэшээнь, үльгэрэй эхиндэ Наран Гоохон абхайн үбдэжэ, наһа бараа һаа, баруунай 55 тэнгэреэрхин Атай-Улаанай, хара һанаатанай мэдэлдэ орохо гэһэн номтой байгаа һэн ха. Тинхэдэнь Манзан Гүрмэ төодэй Бүхэ-Бэлигтэ газарта буухадаа, Абай Гэсэр хүбүүн боложо тодорно. Газарые арюудхажа, зондо жаргал асарха гэһэн зорилгыень Манзан Гүрмэ төодэйнь дүүргэлсэнэ. Жэшээнь, алда ута һабаагаа үгэжэ, Шэрэм-Минаата шолмосые хороолсоно. Энэ мэтэшэлэн, Манзан Гүрмэ төодэй һайн һайхан һанаагаараа өөһэдынгөө хүүндэ туһална, зүбшөөл үгэнэ, дайсанние даралсана.

Тэрэ хирэгүй сагаан сэдьхэлэй һүлдэ боложо, муу һанаае, муухай хэрэгүүдые усадхаха гэжэ оролдоно. Тинмэһээл шэдитэ һабаатай, шулуутай, хүшэр сагай туда аа һаа, ото харадаг номтой байна.

Бүхы тэнгэреэрхинние, газарай амитан зонние Манзан-Гүрмэ төөдэй зонхилжо, хаража байна. Тэрэнэй хэлэһэн үгэ, хэһэн хэрэгүүдынь өгээл ехэ шадалтай, хэншье, юуншье эбдэжэ, ондоо болгохо ёһогүй. Нигэжэ эртэ урдымнай зон эхэ хүнние айхабтар дээрэ үргэжэ, үльгэр соогоо харуулхадаа, матриархадай байдал зураглана гэжэ эрдэмтэд тэмдэглэнэ.

Гэсэрэй Түмэн-Жаргалан, Урмай-Гоохон, Алма-Мэргэн гэдэг гурбан һайхан хатадынь нүхэрэйнгөө баатарлиг харгыда бүхы шадалаараа туһална. Эдэн соо-һоо шэн габьяагаараа, зоригоороо, хатуу зангаараа Алма-Мэргэн хатан илгарна. Тэрэнэй дүрэ баатарай шэнжэтэй. Абай Гэсэр өгөөн түрүүн уулзахадаа:

Шуһан зээрдэ моритой,
Шонхо улаан эмээлтэй,
Хүрин улаан шарайтай,
Хүрзын шэнээн шүдэтэй,
Алаг эреэн нюдэтэй,
Алда хара гээгэтэй,
Бухайр шара номотой
Булад түмэр хуягтай

хүнние хараад, «хэнэй хүйхэр улаан» хубүүн гээшэб гэжэ һанана. Эндэ, агнуурида уулзахадаа, Алма-Мэргэн Гэсэрһээ түрүүн бугые харбана, баатарта хүсэгдэнэгүй. Иимэ габшагай, шадамар, һонор ухаатай хадаа тэрэ Абай Гэсэрэй дайшалхы нүхэр, найдаад. Алма-Мэргэн баатарые харбака. Малгайнь улаан залаас һэтэ харбаад гээгдэхэдээ:

Аалинн шэнээн бэетэй
Абай Гэсэр хүбүүе
Алдаһан хойноо
Хожом, хойтын хойтодо,
Хоёр сагай нэгэндэ,
Һаншагта хүн
Һаадаг номо бү бариг!—

гээд, «бухайр шара номоёо бута сохибо».

Энэ ушарые эрдэмтэд матриархат болижо, патриархат эхилжэ, эрэшүүлэй отогоо даажа абаһые гэршэлнэ гэдэг байна. Нигэжэ хараад үзэхэдэ, Алма-Мэргэнэй образ үйлэ хэрэг олонтой, сэдьхэлэй байдал, шадал харуулһан ехэ баян дүрэ болоно. Алма-Мэргэн Абай Гэсэрэй дайшалхы нүхэр, гэр байдалынь жэншэдгүй сахиад байдаг хани, ёһото туһамаршан болоно.

Нүгөө хоёр хатадай образууд Алма-Мэргэнһээ тад ондоонууд. Түмэн-Жаргалан Урмай-Гоохон хоёр агнуурида, дайн байлдаанда ябанагүй, дайсанние даралсажа, шадал зориг харуулнагүй. Тиигэбэшье тэдэнэр түрэһэн дайдадаа, арад зондоо, үелһэн нүхэртоо дуратайнууд. Абай Гэсэрэй тэмсэлдэ туһалхые оролдоно. Баатарай хара багаһаа ханилһан Түмэн-Жаргалан хатан «түрэһөөр тэнюун зантай», һайхан һанаатай, зондоо хүндэтэй байна.

Эгээл сэбэр хатаниинь Урмай-Гоохон байгаал хаш даа.

Урмай-Гоохон хатан
Улайжа гараһан нараншаг,
Ургажа гараһан һарашаг
Баруун хасарайнгаа
толоор
Баруунай толо буляажа,
Зүүн хасарайнгаа толоор
Зүүнэй толо буляажа,
Нахис-хотос гэшхэлэн,
Набша ногоо ургуулан,
Хотос-нахис гэшхэлэн,
Хони ямаа маарууулан

ябана гэжэ Шарайдай гурбан хаашуулай тагнуулшад дуулгана.

Тэрэ эртэ урдын зон шэг шарайн сэбэрые байгаалинн һайхантай сасуулжа, арадаймнай хёрхо, гоё һайхан тухай өөрынь бодолтой байһыень нигэжэ гэршэлнэ. Эхэнэр хүн ами наһанай эхин гэжэ тэдэ хүндэлнэ гээшэ. Иимэ һаргама һайхан хадаа Урмай-Гоохон хатан Сагаан-Гэрэл хаанай, Лойр Хара Лобсоголдойн дурые татажа, дайн байлдаанай шалтагаан болоно. Абай Гэсэр Шарайдай 3 хаашуулые даража, хатанаа асарна.

Би энэ хоёр хатадай образууд юрын эхэнэрнүүдэй дүрэнүүдтэ дүтэ гэһэн тобшолол хэхэ байнаб. Аман зохёол урда сагһаа хүнүүдые хүмүүжүүлдэг хүсэн, тэдэнэй һанал бодолые харуулһан толи болодог гээшэ.

Н. Г. Балданогой «Гэсэр» соо Манзан Гүрмэ төодэйн образоор эхэ хүнэй ами наһа үршөөжэ, хамгаалжа, дэлхэйн бүхы һайнние үргэжэ, мууе даража ябаһан дүрэ, үльгэр жэшээ харуулагдана. Харин Гэсэрэй хатадай образуудаар эхэнэр зоной баатаршалга, эдэ, шэдэ, арюун сэбэр шарай, сэсэн хурса ухаан магтагдана гэжэ хэлэхэ байнаб.

ЦЫБЕНОВ Базар,
1992 ондо һургуулиг дүүргэнэн.

8-дахи классай һурагша САМБУЕВА Ларисын зураг уд: 1. Баатар хүлэгөө дуудана; 2. «Абай Гэсэр Манзан Гүрмэ төөдэйнөө зүбшөөл һурахаяа ошобо».

«НАМАРАЙ НАБШЫН ГУНИГ»

(ДУЛГАР ДОРЖИЕВАГАЙ РАССКАЗ ТУХАЙ ҺАНАМЖА)

Энэ рассказ «Байгал» журналда хэблэгдэжэ, намайе һонирхуулһан байна. Зохёолой гол героиня—биолог Чимита Зундуевна. Тэрэ амаралтадаа гэр бүлээрөө эгэшынгээ айлшалжа ерэнэ. Түрэһэн нютагаа хаража, бага наһаяа һанажа ябатараа, залуудаа дурлаһан Дандартан уулзашаба.

Олон жэл үнгэрэнхэн. Мүнөө болоходо, басагадай дура буляадаг Дандар ургашагүйдэнэн, һамганһаа баланхай, нэгэ үе архи уудаг ваа, болихон, гансаарданхай, байгаали хамгаалха тухай статьянуудые бэшэдэг болонхой хүн ябана.

Чимита Зундуевна тэрэнние ехэ хайрлана, дан зөөлэн сэдьхэлтэй, эльгэ нимгэтэйень онлгоно. Жэшээнь, эгаһанда һанаатай браконьернүүдэй зэрлигээр аашалхадань, Дандар өөһэдыгөө хамгаалжа, наншалдажа, шэрүүнээр хэрэлдэжэ шаданагүй. Эндэ Чимита Зундуевна модо барижа, эмыень татажа, тоосолдожо тэдэние үлдэнэ. Харин Дандар... уйлана. Иимэ эрэ хүнние шоо үзэхөөр.

Теэд ганса хүсөөрөө хөөрэлдэдэг болоо һаамнай, гоё гү? Энэ ушарһаа эхилжэ, Чимита Зундуевна өөрынгөө наһан, байдал тухай бодолгото болоно. Галдан нүхэрынь ехэ шуран, бэрхэ хүн. Гэрээр дүүрэн үнэтэ ад бараатай, хилын саагууршье аяншалдаг айлайхи байна. Галдан хэндэшье мухөөгөө үгтэхэгүй, шэрүүн, шадалтай хүн. Мүнөөшье браконьернүүдэй ерэхэдэ, энгэрдээд, газар ямхэтэрнь түлхинэ. Иимэл хүсэтэй хүнүудые диилээд ябадаг хадань залуудаа һайхашаһан байгааб, ямар бодолгүй алхам хэжэ, хадамда гараа һэнбиб гэжэ Чимита голхорно.

Мойһон шугын голой хажууда нэгэ гөёхон модон байна. Тэрээн доро һуухадаа, Чимита Дандар хоёр байгаали, ажал, байдал тухайгаа хөөрэлдэнэ, сайлана. Эдэ бэе бэеэ ойлголсоно, дутын нүхэд болоно. Амаралтань дүүрэжэ, город бусаха саг ерэбэ. Нүхэр хүбүүн хоёртоёо Чимита аэродром ошоно. Самолёдто һуухынгаа урда тэдэнние холоһоо хаража зогсоһон Дандартай Чимита Зундуевна нюдөөрөө уулзашана.

Хүбэн сагаан үүлэнэй дээгүүр ниидэжэ ябахадаа, Дандарай уйдхараар дүүрэн нюдэнинь сэдьхэлһэнь гаранагүй. Үглөөдэртөө ЗАГС-да ошожо, нүхэрнөө налаха гэжэ бодоно.

Энэнь зуб юм гү, али буруу гү? Хүн бүхэн өөрын бодолтой, хуби заяатай байдаг. Би энэ рассказ уншаад, бултыень хайрлабаб, ямар зол жаргалгүй зон гээшэб! Үшөө гэр бүлэ болохынгоо урда һайса бодожо үзэхэ хэрэгтэй, хожом шаналжа гү, али зобожо ябахагүйн тула гэжэ ойлгобоб.

10-дахи классай һурагша СОДНОМДОРЖИЕВА Эржена.

НЮТАГАЙ ДОМОГУУДЫАА

Нисэнгымнай зүүн-урда Шулуута гэжэ хада бии. Хабар болохыень хүлеэгээд, манай хотоной хүбүүд бага, ехэгүй сугларжа, тиишээ ошодогбди. Ехэ һайхан газар маниие үгтадаг. Һая гараһан ургынууд, бултайжа эхилһэн ногоон, хабарай ойн хангал.

Теэд эгээл гоёнь гэхэдэ, дээрэ дээрээ ябталаатай шэнги, аймшагтай томо шулуунууд бархайлдаха. Эдэ шулуунууд хада болоно. Эсэтэрээ абиржа, оройдонь гарахадаш, Нисэнгэмнай альган дээрэ мэтээр харагдажа, саанань нуурнай ялбайжа байдаг.

Тэндэһээ нютагаа харахада, ехэ гоё даа! Шулуута гээшэ өөрын түүхэтэй юм. Нэгэ томо шулуун дээрэ Бабжа баатарай өөрынь мүр, ондоо шулуун дээрэ морионйнь мүр бии. Хадаһаа доошоо буужа ябахадаа, бидэ заатагүй тэдэ мүрнүүдэй ойро тогтодогбди. Баатарай мүр хүнэйхиһөө таба дахин томо жэшээтэй, морионйншье мүр юрын морионой мүртэл бэшэ ааб даа. Жэл бүри ошоно харадагшье һаа, би досоогоо ехэл гайхадагби: нимэ томо хүлтэй хадаа бүхы бэень ямар байха эзэргэтэйб! Бабжа баатар энээгүүр ябаа гэжэ һанахада, һонин. Шулуута дээрэһээ баатар хэнние хаража зогсооб, ямар хүн байгааб гэхэ мэтые хөөрэлдэжэ, галаа тойрожо эдеэлээд, садатараа наадаад, гэртээ бусадагбди.

Нютагтамнай Исташа хатан эжы гэжэ тахидаг газар бии. Хажуугаарнь гарахадаа, заатагүй юумэ үргэхэ ёһотой. Үгы һаа, талаан буруулжа болохо. Энэ газар баһал өөрын домогтой. Урдань буряад, хамниган зон зөөдэлөөр ябадаг байхадаа, нэгэ айлайхи хүгшэрһөн эжыгээ эндэ — шулуунай хүнды соо орхёод ябашаһаан юм ха. Эжынь үхибүүдээ ооголһоор, үлэн хоохон үлэһэн гэхэ.

Зөөдэлэй зоной үгэһэн эдеэгээр эжынь хэр удаан байхаб даа, наһа бараа. Тулиһан энэ хүнөөо эдихэ хоод харамнангүй хубаалдаһан хүнүүд саашаа үнэр балн, һайн һуужа, харамнаһан зоннинь өөдэлөөгүй гэхэ. Иимэ домогуудые шагнаха би ехэ дуратайб, һонин байдаг.

ЦЫДЕНОВ Жаргал,
11-дэхи классай һурагша.

«ШЭДИТЭ ХҮҮРЭЙ» ҮЛЬГЭРНҮҮД

Эдэ үльгэрнүүдэй удха нэгэ далда бодолтой, холын харасатай, сэдьхэл ухаан бодолые хүгжөөхэ гэһэн зорилготой байна. Жэшээнь, «Баян айлай хүбүүн ба тэрэнэй һамган» гэһэн үльгэр абажа үзээ. Эндэ, зургаан эжэл нүхэд хүбүүд тухай хэлэгдэнэ. Орон нютагуудые харахаа гэжэ тэдэ замда мордохын урда зургаан модо таряад, зургаан жэл болоод, уулзаха болзор гаргаад, хэрбээ хэн нэгэнэй модоной шарлаа һаа, тэрэнэй харгыда тодхор болоо гэжэ бэдэрхэбди гэлсээд тараба ха.

Зургаан жэлэй үнгэрхэдэ, тэдэ сугларба, гансал баянайнь хүбүүн үгы, модоннинь шарланхай байба. Баянайнгаа алуулһан хүбүүе нүхэдынь олоо, амидыруулба, хатаниень бусааба. Теэд һайхан хатандань бултта дурлажа булаалдаад, хүүхэнние таһара татажархиба. Зургаан хүбүүдэй ябадал ингэжэ дүүрэнэ.

Миниии һанахада, энэ үльгэр соо болото үнэн нүхэсэл гээшэ ехэ хүндэ, харюусалгатай хэрэг гэһэн бодол харуулагдана. Гансал өөрынгөө хэрэг харадаг, оролдодог хүндэ нүхэд хомор байха. Туһалха гэһэр, тодхор шэрэнгүй, үгэдөө хүрэжэ ябаха хэрэгтэй гэһэн һургаалтай байна. Энэл асуудалда «Хаан хүбүүн, тэрэнэй эжэд нүхэр хоёрой ушаралта ябадал» гэһэн «Шэдитэ хүүрэй» хоёрдохи үльгэр зорюулагдана.

Нэгэ хаанай нютагта хүнүүдээр хоод хэдөө хоёр асари томо баханууд байба. Айл зоной абархана хаанай ганса хүбүүнэй бахануудта ошоходонь, үгытэй нүхэр хүбүүниинь хайрлажа, би орондоонь ошоһууб гэбэ. Тэдэнэр хоюулаа ошожо, дайсанаа дарана.

Ондоо нютагта ошожо, хаанай хүбүүн хаан шэрээ эзэлнэ. Үгытэй нүхэрынь туһамаршаниинь болоно. Ингэжэ эдэ хоёр эбтэй ябахадаа, ямаршье бэрхэшээл дабана, хүсэ шадалтай болоно. Энэ үльгэр үнэн нүхэд гээшэ нимэл байха ёһотой, үгэ нэгэтэй, эелдэр һайханаар бэе бэедээ хандадаг, хайрладаг юм, тиихэдэнь хорэгынь бүтэсэтэй байдаг гэһэн далда бодолтой гэжэ һананаб.

Мүн «Нүгэл нүхэсэ альдадаггүй» гээшые ехэ бохидоор харуулна. Эдэ хоёр хүбүүдэн харгыда архи дарһан наймаатай эхэ басаган хоёр ушарһан юм. Тэдэ хоёр хүбүүдэй алта мунго, гоё һайхан хубаһаньень тоноод, зугадаһан байна. Үгытэй хүбүүн хаанай түшэмэл болоходоо, үнөөгөө абажа, эхэ басаган хоёрые эльжэгэн болгоод, шулуу зоолгонэ. Буддын шажанай ёһоор, «нүгэлөө нюдөөрөө үзэбэ».

Энэл бодол «Зураашан Ананда, модошо дархан Ананда» гэһэн үльгэр соо бүри гүнзэгыгөөр үгтэнэ. Эндэ бэлигтэй зураашан модошо дархан хоёрой бэе бэеынгээ шадабарида атаархалдадаг байһан тухай бэшэгдэнэ. Зураашан Ананда арга мэхэеэ гаргажа, модошо дархан Анандые нүгшэһэн хаан тэнгэридэ ордон барюулхана һанаад дуудана гэһэн бэшэг зохёогоод, хаанай хүбүүндэ ошобо. Модо шатаахабди, зураашан дундань һуугаад, утаанай морёор тэнгэридэ гараха гэбэ.

Ингэжэ энэ бэрхэ хүнние холодоохомни гэжэ һанаба. Харин модошо дархан Ананда һонор сэсэн байжа, арга шадалаараа амиды үлөөд, һара болоод, хаанай хүбүүндэ ерэжэ, ордон һүмэ отторгойдо баряаб, тэрэнние шэмэглэн гоёохоёо зураашан Ананда ошог гээд, зураашанаа галдуулна. Өөдэнь хаяһан шулуун өөрынь тархида бууба. Ингэжэ энэ үльгэрэй удха атаа жүтөөнэй хара сэдьхэлые буруушаана, хэрүүл шуугиан, арга мэхэ хэндэшье жаргал үзүүлээгүй юм гэһэн сэсэн бодол харуулна.

«Шэдитэ хүүрэй үльгэрнүүдэй» хэблэгдэжэ гараа һаань, ямар һонинишье, туһатайшье һааб.

11-дэхи классай һурагша БАТУЕВА Туяна.

АРАДАЙ ДУУНУУД

АРАЛ ГАЗАРАЙ ХАЯГЫЕ

Арал газарай хаягые
Ардагхан моридуудаар
хинэлүүлхэмни.
Араараа һууһан
нүхэдүүдээ
Айрагайл дээжээр
хүндэлхэн ха.
Хойтол арынгаа хаягые
Хотогорхон моридуудаар
хинэлүүлхэмни.
Хойнороор һууһан
нүхэдүүдээ
Хорзынгоо дээжээр
хүндэлхэн ха.

ХАДЫН ХАРГЫ АРЮУХАНШЬЕ ҺАА...

Хадын харгы
арюуханшье һаа,
Харатайхан ташалангууд
байдаг юм даа.
Хамагай үринэр
адлиханшье һаа,
Харатайхан зантайнууд
байдаг юм даа.
Эрьеын харгы
арюуханшье һаа,
Элдэбхэн ташалангууд
байдаг юм даа.
Эсэгын үринэр
адлиханшье һаа,
Элдэбхэн зантайнууд
байдаг юм даа.

ЭЛЬЭНХЭН ДАЛАИН ОЛТИРОГ СОО

Эльэнхэн далайн
олтирог соо
Элеэгэйл дальбараа
зоргоороо.
Эжы, абын буянгаар
Энээхэн бэем зоргоороо.
Арал далайн
олтирог соо
Ангирайл дальбараа
зоргоороо.
Абал, эжын буянгаар
Айдархан бэем зоргоороо.

СЭРЭГШЫН ДУУН

Шэлые уруу табигсан,
Шэнгэхэн дэлэстэй
халюухан.
Шэнжэжэл намайе
орхигшо
Сэрэгэн поён хөөрхэй.
Хадые уруу табигсан,
Харахан дэлэстэй
халюухан.
Хайрлажал намайе
орхигшо
Хамагай поён хөөрхэй.

ЭЖЫ АБЫН ЗАХЯА

Амалаад - унахадаһан
морилни
Адуундаа тэгүүлэн
заадаһан юм.
Аба эжы хоёрни
Алдуугүй яба гэжэ
захиһан юм.
Эмээллээд унахадаһан
морилни
Эжэлдээ тэгүүлэн
заадаһан юм.
Эжы, аба хоёрни
Эндүүгүй яба гэжэ
захиһан юм.

1932 ондо түрэһэн өөрынгөө нагаса эжы БУДАЕВА Дулма Гатыповнаһаа 5-дахи классай һурагша БАДМАЕВА Жаргалма бэшэжэ абаба.

ТАҺАЛДАҺАН ДУУН

БУРЯАДАЙ мэдээжэ уран зохёолшо Цырен-Дондок Хамаев зохёохы замайнгаа эхиндэ шулэг бэшэжэ захалҺан юм. Үшөө Шэбэртынгээ дунда Һургуулида Һуража ябаха үедөө түрэлхи хэлэ, бэшэгтээ, уран зохёолдо дуратай үетэн нүхэдөөрөө — Дондок Улзытуев, Владимир Жалсанов болон бусадтай эхин туруушынгээ найруулгануудые ана мана бэшэжэ ябаа. Түрүүшынь шулэгүүд «Буряад-Монголой үнэн» Һониндо 1950 гаран онуудаар толилогдожо эхилээ Һэн.

Мүн лэ-тэрэ үеэр эдир залуу зохёолшо Цырен-Дондок Хамаевай «Далижаган дальбараануд» гэһэн томо захата бүтээл — туужа Буряадай номой хэблэлээр гаргагдаа бэлэй.

СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гишүүн, үнэрһэн намар сагһаа урид наһа барахан уран зохёолшо-журналист Цырен-Дондок Хамаев мүнөө мэндэ ябаа һаа, 56 наһа гүйсэхэ байгаа. Тэрэнэй хэдэн шулэгүүдые үншагшадтаа дурадханабди.

Б. ЖАНЧИПОВ.

Цырен-Дондок Хамаев

Хэблэгдээгүй шулэгүүдҺээ

Һугшаржа хоролойб
Һаяын нэгэ нойртоо.
Һэришэлэйб —
Үүр сайхань ойртоо.
Һэльеэхэн
Һэбшээ татана сонхоор,
Хоншуухан
Хангал асарна соргоор,
Анда нүхэрөө
Аяндань һүүлшынь
морилуулжа.
Нойтон газар дор
Мойһотын хүндыдэ
булажа.
Үзэжэ хонооб
Үргэһэн соогоо гайхалтай.
Үнэн бэшэ
Зүүдэн байһаниинь
болоолтой.
Хонходобоб.
Хоолойнь танил нүхэрэйм
Холтоһон даһаа!
Худалаар хэлэнэш.
Зэмэлэнхэй
Нээрээ һаань даа,
Мүнхэрхьень зүгнөөш,
Мэндэл ябаг
Мүшэтэ оторгоһ дороо...
Гэнэдэжэ гү,
Гэнтын нэгэ аюулаар.
Хахасаха гээшэ
Хани халуун нүхэрһөө —
Бэрхэтэйл ха даа...
Бата өлгожо абааб.
Зүүдэннье һаа,
Зүгөөр бодол асараа.
* * *
Жэгүүртэ үетэмни,
Жэргэмэл шэнгеэр
жэргэһээр.
Жэгтэй ирагуу
Жэгүүрээ хуряажа.
Мандал үндэрһөө
Марзан доошоо шуумайжа,
Газар эхээ
Гансата тэбэрнэ үнаалта
Тэнгэриин хубеетэ
Түрэлхи дуунтэй
үгэшоод.
Молор талаяа
Мүнөөшье аярхуулна.
Сэдьхэлэй гүч соо
Сэсэгэй үрэ һуулгаад.
Хэзээдэ хагдаршагүй.
Хэнэлүүлхээр һалбарна,
Далтираад үндэртэ
Далияа хумяа бэшэлта,
Атаархаад газарта
Амияа хуряагаа бэшэлта.
Табисуурнай юундэб
Тородогтүй хэбзэрээл.
Байдалай эрьюулгэ соо
Байрадаа тогтонгүй.
Оорынгсо һугамал
Өөрсэхэн эан соо
Сэсэгүүдэй олондо
һогтошоод.
Сэхэлдин доошоо унашооб.
Жэгүүртэ үетэмни.
Жэгүүртэ үетэмни.
Жэгтэйхэн нүхэдни!
Жэгүүртэ тэдэ
Жэргэмэл тухайда
Дабташагүй дуунай
Дурасхал үлөөд,
Тала дайда.
Таряан тухайда,
Энэ дэлхэйн
Эрьесэ тухайда.
Хэтын холодо
һануулха.

ГУРГАЛДАЙ

(Ч. ШАНЮШКИНАДА).

Гулгаата аршаанта нютагта
Гургалдайл аялгаар
гургаһен
Арюухан, даруухан
Чимита
Оюунхан бэлигтэй
ургаһан.
Сэлгеэхэн һүни соо,
Чимита,
Сэдьхэлэй гуниг соо
хүльбэржэ.
Дунгинаса дууханаа
дуулыта,
Дуугайхан шагнахаб
уяржа,
Мүнөөдэр Чимита дуулаба,
Мүндэлэн мэдэрэлни
һэрибэлэ.
Дууланая, дууланая,
Чимита
Дураи, тала тухайда.
Һэргэгхэн һонор шагныта,
Һодоёо урган нюндэхэлта.
Дуунайш дали дээрэ,
Чимита
Дуулим ороноо эрьежэ,
Холын холо харгыда
Хонон үнжэн зүүдэлбэб.
Чимита, Чимита, Чимита
Шэнхинэсэ хэзээдэ
дуулыши.
Чимита, Чимита, Чимита
Шэргэшэгүй аршаандал
[illegible]ыши.

ГАРМАСУУ ЭЖЫДЭЭ

Эжым гэрэлтэй нюдэн
Элшэтэ наранай туяа һэн.
Эжым һайхан шарайнь
Элдин талын сэсэг һэн...
Уран нарин үлхэсэтэй
Уян нугархай гараараа
Оёжо бүтээһэн
хубсаһыень
Үхибүүн хаһаһаа
үмдэнхэйб.
Һугшан һугшан һуухадам
Үбэр дээрээ үлгыдөөш,
Энеэн, хүхин гүйхэдэм,
Эрхэлүүлэн энхэрээш.
Һагсайхадажа ургахадам,
Һанаан сэдьхэлш
тэгшэржэ,
Найдал хүсэлөөр
нэрбэгдэн,
Налайн һууньш нананам.
Түрэһэн гуламтаа
мүнхэлхэ.
Түбидэ нэрьш нэрлүүлхэ
Үеын үедэ унтархагүй,
Угай зангилаа томохо
Хубүүн тухай шэбшэхдэдэ,
Хүрши зүрхэнш уярха.
Юунэйш урда торохогүйн
Юрөөл захяа буулгахаш...
Эжым, эжым һанаанам даа,
Эгээн шэрүүн байлдаан
соо.
Түлэг ажалай сохисо соо
Түрүү хоиншон ябадагыш.
Шадал соогоо туһалхаа,
Шамдаа баяр асархаа
Үхибүүн зайран наһандаа
Үсэд нэтэрүү оролдооб.
Эжым, эжым тинхэдэ
Эльгэн сагаан шүлэтэйхэн.
Шүрбэһэлиг шэрүүн
гартайхан —
Шэлдэг эрьин ажалые
Хатуу зоригоор түйлажа,
Хамтын алиш ажалда
Хамсы шуужа ябадаг
һэнш.
Хүндэтэй депутат болодог
һэнш.
«Эрьи заяан
байлдаанда —
Эхэнэр ээмьнь үргэлсэ
Һанаһан зоригынь
далайда —
Һарань боложо гэртэлсэ»,
Гэһэн дуунай аялга
Гэнтэ сээжэһээш гарадаг
һэн.
Холо сагай тамаралга
Хонхо болоод дууладаг
һэн.
Эжым, эжым юундэшье
Эди хабаа үгтэнгүй,
Балай ехээр хомхойржо,
Баяжахые хүсэнгүй.
Үдэр бүриин ажал соо
Үе мүсөө тэниижэ,
Үри хүүгэдээ үргэжэ,—
Үндэр наһа наһалалайш.
Эмэрин ээрэһэн
утаһаншин
Энэ дэлхэйе орёохол.
Гооһон бухал болтошни
Булаг хүнды дүүргэхэл.
Ганса намдаа оёходоһон
Гуталыш тоолоод ялай
даа.
Һаруул бодолым тэгшэлһэн
Һара, жэлнүүдш үлэхэл
даа.
Амархы нэгэтэ мэдээгүй,
Ажалша шэрүүн
гарнуудшни.
Лабаан ехэ үгсүүртэ
Дохолон алдаһан
хулнуудшни.
Жаргал зоболон хоёрые
Жэгдэ туршаһан
зүрхэнэшни —
Һуларһан тамирта орожо,
Һудалаа аалихан болгобо.
Хада гэрээ обёоржо,
Хараха нюдэнш залирба.
Хөгшэдэ хагдаршагүй.
Хэнэлүүлхээр
Далтираад үндэртэ
Далияа хумяа бэшэлта,
Атаархаад газарта
Амияа хуряагаа бэшэлта.
Табисуурнай юундэб
Тородогтүй хэбзэрээл.
Байдалай эрьюулгэ соо
Байрадаа тогтонгүй.
Оорынгсо һугамал
Өөрсэхэн эан соо
Сэсэгүүдэй олондо
һогтошоод.
Сэхэлдин доошоо унашооб.
Жэгүүртэ үетэмни.
Жэгүүртэ үетэмни.
Жэгтэйхэн нүхэдни!
Жэгүүртэ тэдэ
Жэргэмэл тухайда
Дабташагүй дуунай
Дурасхал үлөөд,
Тала дайда.
Таряан тухайда,
Энэ дэлхэйн
Эрьесэ тухайда.
Хэтын холодо
һануулха.

Репортаж

Сагаалган-93

САГААГАА БАРИХА САГНАЙ

Хорин найматай Булаг нютагта буряад арадай үгай заншалта һайндэр гоё һайхаараар үнэрбэ.

Сагаан һарын һайндэр мори урилдалгаар нээгдэһэн байна.

Уужам залай бүрүүн хойто буланда шатараар мурысэхэ дуратайшуул түлөлдаагаа эхилһэн юм. Тэдэнэр бүхэли үдэрэй туршада мурысэжэ, дүнгүүдынь үдэшэлэн соносхогдоо һэн.

Урилдааниа хабаадаһан гурбан моридые Цэбэг-Доржо Баянов, Баяр Цыдендамбаев, Түмэн Балсамбуев гэжэ залуу хүбүүд жолоодобо. Тиин һайбар жороодо бэрхэ зээрдэ мори унаһан Цэбэг-Доржо Баянов түрүүлжэ, 2 мянган түхэриг шанда хүртөө һэн. Нүгөөдэ хоёр хүбүүдтэ 500—500 түхэриг барюулагдаба.

Шагай харбажа наадаһан үхибүүд шилээн удаан саг соо тулалдаа. Нютагай лунда һургуулиин шабинар —Балдан Цыдыпов, Амгалан Марханоев, Баяр Ширапов болон бусад үбгө эсэгэнэрэйнгээ үхибүүн наһандаа наададаг байһан шагай шүүрэлгэ, ёрхо харбалга, мори урилдаалга гэхэ мэтые мэдэхэ, шадаха байһанайнгаа түлөө аха зоной магтаал, һайшаалда хүртэжэ, мүнгэн шангуудаар урмашуулагдаһан байна.

Шатаршад үдэшэ тээ тэмсэлээ түгэсхэжэ, шанга тулалдаанай дүнгүүдэй гаргагдахада, 11 дэхи классай һурагша Эрдэм Жамсаранов эрхимлэнэн байба. Шангай удаадахи һууринуудта гараһан хонишон Саяан Малханов, электрик Владимир Жамсаранов гэгшэд мүн лэ бэрхэ шатаршад байһанаа гэршэлээ һэн. Бу тандань мүнгэн шангууд барюулагдаа.

Буряад арадайнгаа ёно заншалнуудые хэр зэргэ һайнаар мэдэхэ байһые алирүүлхэ талаар харюусалга ехэтэй мурысөөн эмхидхэгдэнэн байна. Ёно заншалаа гадна тоолэйн, хуушы болон басаганай гэхэ мэтын дуунуудые дуулаха ёстой һэн. Нимэ шанга мурысөөндэ шалгарһан эан гэбэл, нютагай хүүгэдэй саадые даагша Данзама Аюрова, пенсионернүүд Б. Р. Дугарова, Ц. Ц. Батуева, Д-Н. Н. Намжилов гэгшэд болоо.

Гадна арадай дуунуудые гүйсэдхэгэ талаар мурысөөн болобо. Эндэ пенсионернүүд Р. С. Батожапов, Л. Ц. Цыренжапова, [illegible] Аюрова, Данзама Аюрова гэгшэд шалгарба. Бэлэтэндань шангууд барюулагдаа. Хуур дээрэ буряад аялга хүгжэмөө һайнаар эдэлэгүүдэн Р. С. Батожаповта тусхай шан[illegible] сагаан һайхан самса барюулагдаа һэн.

Тоонто нютаг тухайгаа шулэгүүдые зохёожо, буламаархиндаа бэлэг болгон үншажа үзэһэн хүнүүдэй Базар Цыбиков, һу баагшин фермын хүдэлмэришэн Доржи Дамбаев хоёр 1000 — 1000 түхэриг үүдтэ хүртэбэ.

Таабаринуудые таалсаха, оньһон үгэнүүдые хэлсэхэ дуратайшуул олдоо һэн. Нютагай фермер Даша Алсаев Доржи Дамбаев хоёр таабаринуудые бусадтаа олоор мэдэхэ байба. Харин оньһон үгэнүүдые хэлсэхэдээ, пенсионер Д-Ц. Н. Намжилов, Доржи Дамбаев гэгшэдтэй тэнцэхэ эан олдобогүй.

Хоёр нүүдэй гишүүрүүгэхэдоо, Хорин 37-дохи СПТУ-да һурадаг Нимбу Жамсаранов бусад хүбүүдые ахиха, шандааһа шангатай байһанаа гэршэлбэ.

Амба сарай, һэер хоёр болотор хуха-шаахабди гэжэ содьхэжэ ябадаг сарбуу, нюдарга шангатайшуул олдоо һааб даа. Зүгөөр хүсэндоо дэмы найдажа ябагшад олон байшаба. Колхозой прораб Виталий Малханов хоёр һэер хуха шаажа, 1500 түхэриг хүртөө һэн.

Дуу буллаалдаанда 3 булэг эан хабаадаба. Тэд хэнинньые хэнээшье торгохо аргагүй байшаба. Булэг бүхэнэй мэдэхэгүй дуун үгы ха гэжэ һанахаар байгаа һэч. Харин түүдэбшэ, бохорой дуунда хүгшэд буляа гэжэ тодорхойлогоо бэлэй.

Буряад арадайнгаа хубсаһатай эан анхараглажа, һайшаалда хүртэһэн байна. Пенсионер хүгшэд Ц. Н. Гармаева, Б. Р. Дугарова, Ц. Ц. Батуева гэгшэд тусгаар тэмдэглэгдээ. Гэхэтэй хамта буряад хубсаһаяа үмдэһэн зоной үсөөн байһан ушар голхоруулаа һэн.

Һайндэрэй үедэ нютагай нүргүүлиин аха классайхид ехэ концерт харуулһан юм. Дуу, хатарһаа гадна «Будамшуу» гэжэ эүжэгһоо горитой хэһэг табигдаа.

Һайндэртэ шалгарагшадта барюулагдаһан мүнгэн шангууд тухай тодорхойгоор хэлэгдэһэн ушар бүгэдэндэ ойлгосотой гэжэ һанагдана. Хүшэр хүндэ байдалда ажаһуунаа хүн бүхэмнай һайса мэдэрнэ ха юм.

Шангууд болохо бүхы мүнгэнэй хаанаһаа ороһон тухай Буламай соёлой байшангай уран һайханай талаар хүтэлбэрилэгшэ Д-Х. Б. Дамбаева хөөрэжэ үгэһэн юм.

— Сагаалганай һайндэрые бэлдэхыемнай түрэл колхознай 22.700 түхэриг мүнгэ һомолһон байна. Энэнэй хажуугаар нютагаймнай тарыашадай «Найдал» гэжэ ажахын хүтэлбэрилэгшэ Даша-Цэрэн Цыбенович Дондоков 5.500 түхэриг мүнгэ үгөө. Гадна эрэ хүнэй нэгэ самса, бишыхан үхибүүнэй хүүртиг үгэлсэһэн юм.

— Хуур дээрэ наадаһан пенсионер үбгэн Ракша Батожаповта самса барюулагдаа һэн. Харин хүүртигынь эгээл эдирхэн дуушадта — Баатар Балсамбуевай басаганта шан болгогдоо. Мүн фермер Сажжай Амбуев 1.100 түхэриг мүнгэ оруулаа һэн. Эдэ нүхэлтэ бүхы буламаархидай зүгһөө һайнине хүргэнэб. Эрхилжэ ябаһан ажал хэрэгүүдынь ургашатай байг лэ даа,— гэжэ Дулма-Ханда Балданова хэлэбэ.

Буламай соёлой байшангай худэлмэрилэгшэ ябуулдаг ажал хэрэгүүдэй аймаг дотороо олондо дээжэ болоһоор үниинэй. Энэ эгээл һүүлдэ үнгөрөөгөөнэй хэмжээ ябуулганууды дэнэй мүнөө үедэ хэдэ шэ ехэтэйгээр хүдэлжэ ныень гүйсэд гэршэлнэ.

Хорин тосхондо сагаалганда зорюулагдаһан ехэ б дэр мүн лэ үнгэргэгдэ юм. Тэрээндэ хабаадаг Нараш-Шэмэг Аюрова, ма Ширапов гэгшэд мүүдэй тоодо оролсоо рэшэлэн. Буламай байшангай «Мүнхэ гэрэл» коллективэй концерт сэгнэлтэдэ хүртөө һэн.

Тэрэл үедэ «Гэсэрэй баатарнууд» гэһэн кон Хоридо болоһон юм. Агай олохон нютагуудаа хүбүүд хабаадаа. Аяар шатаһаа бүридэһэн ай тар орёо конкурсдо б май һурагша Золто А илажа гараа һэн.

Буламай соёлой хүрилэгшэд— Д. Д. Да (соёлой байшангай д тор), Д-Х. Б. Дам С. Д. Жамсаранова дист) гэгшэдэй ажал хэрэгүүдэй үүр лөөн хүшэр мүнөө сэгнэшэгүй ехэ болоо хэ хэрэгтэй. Тиимэһээ һан худэлмэрээ түгэс ябуулжа баясамаар лэ.

Д. ДОРЖИ

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

ЗАЛУУШУУЛ САГААЛСА ДЭЭРЭ

Залуушуулай дунда һур харбалгаар республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурысөөн «Динамо» бүлгэмэй спортын зал соо үнгэргэгдэбэ. 1975—1977 онуудта түрэһэн 40 гаран хүбүүд, басагад хабаадаһан байгаа.

Түрүүлэн мэргэшүүл 25 метрэй зайһаа хоёр дахин харбаба. Улаан-Удын 3-дахи гимназиин 10-дахи классай һурагша, спортын мастера кандидат Зориг Манханов дүн хамта 562 очко тудажа, урагшаа гараба. «Динамо» бүлгэмэй спортын мастер Владимир Степанов тэрээнһээ хоёр очкогоор гартаа һэн. Зүүн Сибириин технологическа институтай 1-дэхи курсын студент Дмитрий Никоров 557 очкотойгоор гурбадахи һуурида дабшаба. Багшанарай институтай 1-дэхи курсын студент, спортын мастер Бальжинима Цыремпилов, мастерта кандидадуу Дмитрий Бобков, Константин Глухов гэгшэд удаадахи һууринуудые эзэлээ һэн.

Хоёрдохи үдэр 18 метрэй зайда хёрхо мэргэнээ туршабад. Тинхэдээ Зориг Манханов эршэеэ һуларуулангүй дабшажа, 1115 очкотойгоор түрүү һуури эзэлбэ. Владимир Степанов нэгэл очкоогоор гартаһан байгаа. Бальжинима Цыремпилов гурбадахи шанда хүртөө.

Түгэсхэлэй мурысөөндэ спортын мастерта кандидат Дмитрий Никоров 131 тудажа республикын чемпион болобо. Зориг Манханов хоёрдохи һуурида гараа. Дмитрий Бобков гурбадахи шатын дипломоор шагнагдаһан байна юм.

Васагадай дунда мүн лэ һонирхолтой, шанга тэмсэл болобо. Зүүн Сибириин үндэснэй соёлой институтай библиотечнэ факультедэй студентка, спортын мастера кандидат Юлия Монастыршина түрүүшын үдэр жэгдэ һайнаар харбажа, 558 очко тудаһан байгаа. 25 метрэй зайһаа харбахадаа, хоёр очкогоор гартаһан Улаан-Удын 25-дахи һургуулиин 11-дэхи классай һурагша Ира Шулунова хёрхо мэргэнээр харбажа, М-5 упражненсэр 1110 очкотойгоор ялата туйлаба. Захааминай аймагай Үлэгшэнэй дунда һургуулида хёрхо Шагдар Хазагаевай һурган һоридор Туяана Дашинимаева гурбадахи һуурида гараа. Спортын мастер Эржена Жигжитова, ВСГИК-гэй оюутан, спортын мастера кандидат Надежда Пономарева, «Динамын» 1-дэхи разрядай харбагша Наташа Дондупова гэгшэд эрхэм зургаанай тоодо ороһон байха юм.

Энэ наһанай басагаднай Россин Федераци дотор дээгүүр һуури эзэлдэг байна. Тингэжэ республиканска хүүгэдэй спортын һургуулиин һурагшад И. Шулунова, Н. Пономарева, 6-дахи СПТУ-гай һурагша Е. Яковлева гэгшэд Россин Федерацин суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдаа.

Басагадай дунда түгэсхэлэй мурысөөндэ республикымнай нинслэл хотын 1-дэхи интернат һургуулиин 11-дэхи классай һурагша, спортын мастер Эржена Жигжитова, Юлия Монастыршина гэгшэд тон адли очко тудаһан байгаа— 134 очко. Тиин тэдэнэр нэгэ-нэгэ годлёор харбахадаа, Эржена 9 очко абаад, республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Юлия годлиёо 7 дээрэ буулгажархёо. Тудаа Дашинимаева гурбадахи һуури эзэлбэ.

Республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурысөөндэ тренеринүүд Валентина Базарова, Бата Шойжилцыренов, Леонид Жалудоров, Константин Эрдынеев гэгшэдэй һоридот хүбүүд, басагад илангала һайн үрэ дүнгүүдые түйлаба.

Мурысөөнэй дүнгүүдээр мартын 26—29-дэ Шэтэ хотодо болохо Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын наадада хабаадаха республикымнай суглуулагдамал команда бүридүүлэгдээ. Э. Жигжитова, И. Шулунова, Ю. Монастыршина, Д. Никоров, З. Манханов, В. Степанов гэгшэд Буряад ороной нэрэ хүндые хамгаалха эрхэдэ хүртэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: мэргэшүүл сагаалсын дэргэдэ.

В. ПЛУТТЫН фото.

Зуһаландаа газарай эдеэ ургуулагшадта

ТЫКВЭ УРГУУЛХА ДҮРШЭЛҺӨӨ

Тыквэ хадаа туһа ехэтэй газарай эдеэн юм. Зүүн зүгэй элитэ эрдэмтэ-эмшэн Абу Али ибн Сина тыквые эм домдо үргэнөөр хэрэглэдэг байһан түүхэтэй. Энэ газарай эдеэн хүнэн бэедэ аша туһатай бодосуудаар, элдэб витаминуудаар (илангаяа каротинаар) баян. Тыквын үрэһэн соо тоһон болон белок элбэг юм.

Энэ эдеэе ургуулхын тула ехэхэн талмай хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ ехэ үндэһэтэй байхаһаа гадна, газар дээрэхи эшэнь утаар таран ургадаг. Тыквын сэсэгүүдые зүгынүүд үрэжүүлдэг юм.

Манай республикын улаан эрхэ байдалда «Миндальная-35», «Мозолеевская» гэһэн сортнуудые тарихада таатай юм. Богонихон зунай хугасаа соо тыквын ургаса хуряажа үрдихын тула рассада таридаг. Торф шэбхэ хоёрой холимолоор хэгдэһэн горшоогууд соо гү, али үгы һаа, саарһан ба полиэтилен туулмагууд соо үрэжэлэй газар хэжэ рассада һуулгаха.

Хүйтэнэй үнэрһэн хойно, июнийн 10—15 болгоод, 25—30 үдэр соо ургаһан рассадаяа далан дээрэ һуулгахада таатай. Хэрбээ далангууд дээрээ дулаан хушалтатай байбал, рассадаяа майин 25-һаа июнийн 1 болотор һуулгахада болохо. Тинхэдээ полиэтилен хушалта дорохи хүрьһэн 12 —14 градус дулаан байха ёһотой.

Рассада һуулгахын урда тээ һайса уһалдаг. Тинхэдэ хүрьһэн үндэнэндөө лаб няалдаад, монсогор газартаяа шэнэ хүрьһэндэ һуулгагдажа, һайнаар ургадаг юм. Һуулгахаһаа урид хүрьһэеэ һайса уһалдаг, удаань рассадатай далангуудаа бүлеэн уһаар дахин ундалуулха хэрэгтэй.

РАССАДАГҮИГӨӨР УРГУУЛХА АРГА

Тыквэ рассадагүйгөөр ургуулха дүршэлөөрөө хубаалдаха хүсэлтэйб. Намартаа далангуудай хүрьһые һайса һэндэжэ, дүрбэлжэн метр бүхэндэ нэгэ-нэгэ хүнэг малай шэбхэ оруулаад, худахажа, бөлдэдэгби. Хабар эртээр хүрьһэеэ худхажа, далангуудаа бэлэн болгодогби. Хоёр дабхар полиэтилен хушалтатай багахан парник соогоо 1,2—1,5 метр зайтайгаар 25х40 сантиметр хэмжэнэй хонхорхойнуудые хэдэгби. Хонхорхой бүхэн соогоо хахад хүнэг шэбхэ нэмэхэ хэрэгтэй. Хатаһан намаа, огородой эдеэнэй набшын үбдэл сүбдэл хонхорхойн өёорто дэлгээжэ, халуун уһаар уһалдагби. Дээрэһэнь огородой газар нэмэдэгби. Энэ газарай хүнэг бүхэндэ хахад хүнэг шэбхэ, нэгэ стакан модоной үнэһэ нэмэхэ хэрэгтэй. Хонхосог бүхэндэ хахад хүнэг нимэ нэмэлтэ тэжээл хэгдэдэг.

Минеральна үтэгжүүлгэ нэмэхэ хэрэгтэй. Калиин дабһа, аммиачна селитрэ нэгэ-нэгэ томо халбага, гранула болгодоһон суперфосфадые—хёр томо халбага хүрьһэтэй худхадагби. Үрэһээ һуулгахаһаань урид хүрьһэеэ халуун уһаар уһалха хэрэгтэй. Парник соохи хүрьһэнэй 12—14 градус дулаан болоходо, хонхосог бүхэн соо 2—3 үрэнэ 5—6 сантиметр гүнээгыдэ хэжэ таридагби. Майн 5—10-ней үдэрнүүдтэ тарихада болохо юм.

Тариһанай удаа хонхосог бүхэн дээрээ оёоргүй картон гү, али модон хайрсаг тодхоод, дээрэһээнь гэрэлээр, үгы һаа, полиэтилен пленкоор хушадагби. Хайрсагууд үндэр байха ёһогүй. Эндэ анхарха юумэн гэхэдэ, тэдэ бултадаа адли байха ёһотой. Хайрсагууд хажуудахи хонхосогуудайнгаа нара халхалха ёһогүй бшуу.

Түрүүшын намаагай бии болохотой сасуу ургажа гараһан хэдэн ургамалай эгээн бэхи, бүдүүн эшэтэй нэгыень үлөөгөөд. Бусадыень тайража хаядагби. Тингээд дулаан уларилай тогтонижоһоной һүүлээр, июнийн 15—20 тойроноор хайрсагуудаа абадагби. Саашадаа тыквын эшэ эдсэнэйнь гаратар сүлөөтэйгөөр ургаха ёһотой. Гол эшэ дээрэнь түрүүшын 2—3 эдеэн бии боложо, хажуу тээхи дээрэнь 1—1 урган гарахадэ, бүхы эшэнүүдэй үзүүрнүүдые тайража хаядагби. Тинхэдээ тыквын ургаһан газарһаа дээшэ 5—6 набша үлөөдэгби.

Тыквын ургажа эхилһэнэй һүүлээр сэсэгүүдэй шэнэ эшэнүүдэй хажуушаа ургабалнь, тэдэнние шэмхүүрдэжэ халха хэрэгтэй. Тинхэдэ бүхы шэмэ шүүһэниинь гол эшэдээ, ургажа эхилһэн үрэ эдеэндээ шэглүүлэгдэдэг, тэдэнинь тургөөр ехэ болодог, эдеэшэдэг юм. Тыквэ бүхэнэй доро фанерэ гү, али нимгэн хабтагай табижа үгэбэлтнай, шиигтэй газар дээрэ байһан үрэ эдеэн үнэхэ, гутахагүй.

Тыквын эдеэшэхэ болзор соо нэмэлтэ тэжээл оруулха шухала. 10 литр уһан дээрэ нэгэ килограмм үхэрэй шабааһа холижо, тэжээл бэлдэдэгби. Үгышье һаа, 1 килограмм шубуунай аргал дээрэ 20 литр уһа нэмээд, мүн лэ тэжээл бэлдэхэдэ болохо. Һара бүри 2 дахин хонхосог бүхэн соо 1—2 литр нимэ нэмэлтэ тэжээл оруулдагби.

Үгэрсэдэ орходоо үсөөншэгөөр уһалдагби. Тэд хонхосог бүхэндэ 3—5 литрһээ бага бэшэ уһан ородог.

Л. ИВАНОВА.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Калинин дарышвилийн үйлсэ, 22 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-34, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, таһагууд: соведүүдэй худалмэрийн ба иншын эмхидүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35; соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 олониитын худалмэрийн ба мэдээсэлэй— 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда —3-46-60; Закаменскда —30-61, Хоринскдо —2-31-67.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй Индекс 50901. Хэһэг 7500.
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 21.00

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олондо мэдээсэлтын министерствэдэ 69-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.
Газетэ республиканска типографиада хэблэгдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.